

Soortenmanagementplan

De Utrechtse aanpak diervriendelijk bouwen.

Gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis in de gemeente Utrecht

Augustus 2016
Kenmerk 16.506498
Versie 0.3

Colofon

uitgave

Realisatie Milieu
Milieu en Mobiliteit
Gemeente Utrecht
030 – 286 00 00
info@utrecht.nl

in opdracht van

Afdeling Realisatie Milieu
Organisatie Milieu en Mobiliteit
Gemeente Utrecht

internet

www.utrecht.nl/gierzwaluw

rapportage

G. Korsuize, H. Kruse, Milieu en Mobiliteit, afdeling realisatie Milieu
Foto gierzwaluw voorpagina Heleen Hüpscher
Andere foto's Gitty Korsuize tenzij andere fotograaf vermeld wordt.

informatie

G. Korsuize
milieu@utrecht.nl

Inhoud

1	Inleiding	8
1.1	Aanleiding	8
1.2	Gebouwbewonende soorten	9
1.3	Plangebied	10
1.4	Voor wie?	10
1.5	Voor welke activiteiten?	11
1.6	Leeswijzer	12
2	Wettelijke bescherming	13
2.1	Inleiding	13
2.2	Functionele leefomgeving	14
2.3	Gunstige staat van instandhouding	14
2.4	Ontheffingsgronden: wettelijke belangen	15
3	Gierzwaluw	16
3.1	Algemene soortinformatie	16
3.2	Aanwezigheid van gierzwaluwen in Utrecht	17
3.3	Resultaten inventarisaties	19
3.4	Kerngebieden	20
3.5	Populatiegrootte en trend	21
4	Huismus	23
4.1	Algemene soortinformatie	23
4.2	Aanwezigheid van huismus in Utrecht	24
4.3	Resultaten inventarisaties	25
4.4	Populatiegrootte en trend	28
5	Gewone dwergvleermuis	30
5.1	Algemene soortinformatie	30

5.2	Aanwezigheid van vleermuizen in Utrecht	32
5.3	Resultaten inventarisaties	36
5.4	Populatiegrootte en trends	41
6	Overige gebouwbewonende soorten	43
6.1	Overige gebouwbewonende soorten	43
6.2	Vervolgonderzoek overige gebouwbewonende soorten	45
7	Ruimtelijke ontwikkelingen in Utrecht	46
7.1	Algemeen	46
7.2	Risico's voor de gierzwaluw	48
7.3	Risico's voor de huismus	48
7.4	Risico's voor de gewone dwergvleermuis	48
7.5	Ontwikkelingen in het groen	49
8	Ontwikkelingsstrategie diervriendelijk bouwen	52
8.1	Beschermen bekende verblijfplaatsen	52
8.2	Extra verblijfplaatsen stimuleren nabij bekende verblijfplaatsen	52
8.3	Extra verblijfsplekken passend bij de ontwikkeling	53
8.4	Samen maken we Utrecht diervriendelijker	54
9	Diervriendelijk verbouwen en slopen	55
9.1	Werken buiten het broedseizoen, kraamtijd, overwintering	55
9.2	Vervangende verblijfplaats	56
9.3	Ongeschikt maken bestaande verblijfplaats	57
10	Extra verblijfplaatsen realiseren	58
10.1	Particuliere woningen	59
10.2	Nieuwbouw eengezinswoningen met tuin	59
10.3	Nieuwbouw appartementencomplexen	59
10.4	Nieuwbouw overige gebouwen	59
11	Geldigheid soortenmanagementplan	61

11.1	Gemeentelijke gebouwen	61
11.2	Niet gemeentelijke gebouwen	61
11.3	Convenant of programmatische aanpak natuur	61
12	Monitoring	63
12.1	Populatie	63
12.2	Verblijfplaatsen	64
12.3	Logboek	64
13	Hand-aan-de-kraan-principe	65
13.1	Positieve trend	65
13.2	Negatieve trend	65
14	Bronnen	66
15	Bijlagen	68
	Pre-scan gierzwaluwgebieden	68
15.1	Bijlage Wijk West	70
15.2	Bijlage Wijk Noordwest	71
15.3	Bijlage Wijk Overvecht	71
15.4	Bijlage Wijk Noordoost	72
15.5	Bijlage Wijk Oost	73
15.6	Bijlage Wijk Binnenstad	74
15.7	Bijlage Wijk Zuid	74
15.8	Bijlage Wijk Zuidwest	75
15.9	Bijlage Wijk Leidsche Rijn	76
15.10	Bijlage Wijk Vleuten – De Meern	77

Voorwoord

Natuur in de stenen stad

Het soortenmanagementplan is gemaakt om de stadsnatuur in de stenen omgeving van Utrecht beter te beschermen. Dit plan richt zich op de drie meest voorkomende dieren van welke de verblijfplaatsen een zwaardere bescherming hebben conform de Flora- en faunawet; gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis.

Met het Soortenmanagementplan willen we informatie over de gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis bij de start van een project beschikbaar hebben. Zo kan er in het project eerder en beter rekening worden gehouden met de dieren.

Relevantie onderzoek voor andere partijen

Het onderzoek wat ten grondslag ligt aan het Soortenmanagementplan is gericht op het vinden van (grote) verblijfplaatsen van gebouwbewonende diersoorten. Het onderzoek kan geen uitsluitsel geven of er GEEN verblijfplaats aanwezig is, alleen met zekerheid zeggen dat er WEL een verblijfplaats aanwezig is. Zijn er geen gegevens van uw locatie bekend dan is nader onderzoek nodig.

Wat als er een verblijfplaats aanwezig is?

Als uit onderzoek of omgevingsscan blijkt dat er een voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats aanwezig is, worden er eerst maatregelen getroffen om de dieren te laten verhuizen naar alternatieve verblijfplaatsen. Dit kan betekenen dat voorafgaand aan de werkzaamheden de verblijfplaatsen ongeschikt of ontoegankelijk worden gemaakt zodat de dieren gebruik gaan maken van de alternatieve plaatsen. Vooraf moet worden gewaarborgd dat de alternatieven in kwaliteit met kwantiteit samen een verbetering zijn ten opzichte van de oorspronkelijke situatie. Er wordt jaarlijks een melding gedaan bij het bevoegd gezag over het aantal bijgekomen en verdwenen verblijfplaatsen en de trends in de populaties. Er wordt volgens de zorgvuldigheidsplicht en het werkprotocol gewerkt.

Wat als er geen verblijfplaats gevonden is?

Als er geen verblijfplaats bekend is en het betreft een gemeentelijk gebouw dan kunnen de werkzaamheden worden uitgevoerd. De zorgvuldigheidsplicht is nog steeds van toepassing en geldt ook voor andere plant- en diersoorten. De uitvoerder blijft alert op verblijfplaatsen van dieren die niet bij het onderzoek zijn aangetroffen.

Overige beschermde soorten

In dit soortenmanagementplan doen we uitspraken over de grootste groep beschermde soorten die in het biotoop 'gebouw' voorkomt: huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis. Het is een eerste aanzet om dit biotoop en haar bewoners beter inzichtelijk te

krijgen zodat deze gerichter en beter beschermd kan worden. Er zijn meer plant- en diersoorten die van gebouwen afhankelijk zijn in de stad Utrecht. Komende jaren gaan we deze plant- en diersoorten verder in kaart brengen en waar nodig een aanvulling op dit Soortenmanagementplan schrijven en laten vaststellen.

Voorlopig zullen initiatiefnemers zich moeten vergewissen of er naast de huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis geen andere beschermde plant- en diersoorten in hun gebouwen voorkomen. Dat betekent dat zij naast de gegevens op basis van het soortenmanagementplan zelf nog onderzoek moeten doen en zonodig een ontheffing moeten aanvragen.

Andere initiatiefnemers

De ontheffing die we op basis van dit plan willen aanvragen is in eerste instantie beperkt tot gebouwen die in eigendom zijn van de gemeente Utrecht. De ambitie is dat in de toekomst initiatiefnemers bij dezelfde werkwijze kunnen aansluiten.

Voor nu geldt dat de onderzoeksgegevens openbaar zijn, zodat initiatiefnemers hier gebruik van kunnen maken. De onderzoeksgegevens beperken zich tot de huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis. Onderzoek naar andere beschermde plant- en diersoorten blijft noodzakelijk.

Vinger-aan-de-pols

Of deze nieuwe werkwijze een bijdrage levert aan het behoud van de gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis volgen we op twee manieren.

In een logboek houden we het aantal verblijfplaatsen dat gerealiseerd wordt bij, en het aantal verblijfplaatsen dat verdwijnt. Om een buffer op te bouwen zal het aantal extra gerealiseerde verblijfplaatsen in de eerste jaren van deze nieuwe aanpak groter moeten zijn dan het aantal wat verdwijnt.

Sinds 2007 wordt er met het meetnet urbane soorten (M.U.S.) gevolgd hoe het gaat met de stadsvogels. De resultaten uit dit meetnet geven ons informatie over een stijgende, neutrale of dalende trend in de Utrechtse populatie van de huismus en gierzwaluw. Voor vleermuizen wordt samen met andere gemeenten een methodiek uitgewerkt voor een soortgelijk meetnet voor urbane vleermuissoorten (werknaam VleerMUS).

Dankwoord

Dit plan was niet mogelijk geweest zonder de hulp van vele vrijwilligers bij het onderzoek naar het voorkomen van gierzwaluw en gewone dwergvleermuis. Zij speurden op zwoele zomeravonden of in de nachtelijke uren naar de verblijfplaatsen. Zonder de inspanningen van de studenten van CAH Vilentum in Almere was de wijdverbreide verspreiding van de huismus over de stad niet in kaart gebracht.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Utrecht als stad blijft groeien. In 2030 zal het aantal inwoners in de stad met 40.000 gegroeid zijn tot 400.000.. Extra woningen zullen vooral via verdichting in de stad een plek krijgen. Deze ontwikkelingen zorgen voor werkgelegenheid en inkomsten voor de stad. De gemeente wil deze ontwikkelingen graag faciliteren in haar stad.

Bij deze ontwikkelingen blijkt dat de gebouwde omgeving ook voor flora en fauna van belang is. Planten en dieren benutten de kansen die de stad hen biedt om er zich te vestigen en voort te bestaan. Ook draagt de aanwezigheid van planten en dieren in de stad onmiskenbaar bij aan de leefbaarheid van de stad. Veel planten en dieren die in de stad leven, zijn beschermd in het kader van de Flora- en faunawet (Ffwet).

Voor de stedelijke flora en fauna lijkt de naleving van de Flora en faunawet onvoldoende bescherming te bieden omdat:

- de trend van de huismus en gierzwaluw in Utrecht dalend is;
- bij minder dan 1% van aanvragen voor een omgevingsvergunning in het kader van de WABO of sloophmeldingen een verklaring van geen bedenkingen respectievelijk een ontheffing wordt aangevraagd. Dit komt niet overeen met de grote hoeveelheid waarnemingen van gewone dwergvleermuis en huismus in de stad; deze soorten komen algemeen voor;
- het effect van de mitigatiemaatregelen die zijn genomen onbekend is door het ontbreken van monitoring.

In 2015 is onderzocht hoe de gemeente haar aanpak voor diervriendelijk bouwen beter af kan stemmen op/met ontwikkelende en bouwende partijen in de stad, zodat we effectiever om kunnen gaan met de flora- en faunawetgeving bij bouwprojecten. Hiertoe zijn telefonische interviews bij meerdere bouwende partijen afgenomen. Algemeen beeld was dat bij kleinere projecten of kortdurende initiatieven de doorlooptijd van 1,5 jaar voor onderzoek en ontheffing, een belemmering vormt. Over het algemeen zijn de kosten voor de daadwerkelijke maatregelen, zoals het plaatsen van nestkasten, veel lager dan de kosten die gemaakt worden t.b.v. het uitvoeren van onderzoek. Als onderzoeken op tijd en met de juiste kaders zijn uitgezet, zijn beschermde flora- en faunasoorten over het algemeen een beheersbaar risico. Het effect van een onverwachte vondst, vaak laat in het proces, is echter groot en dus kostbaar. Het is van belang vroeg in het proces de juiste informatie op tafel te krijgen, hiermee wordt een (grotere) ambitie voor flora en fauna ook kansrijker.

Er is dus aanleiding om een effectievere aanpak te ontwikkelen. Het basisidee is dat er soortgerichte maatregelen worden genomen die niet direct zijn gekoppeld aan individuele

initiatieven, maar die gericht zijn op een gunstige en duurzame staat van instandhouding en verbetering van de populaties van gebouwbewonende soorten.

Dit soortenmanagementplan behandelt de huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis op stadsniveau, zodanig dat ruimtelijke ontwikkelingen makkelijker mogelijk worden.

Dit kan o.a. door het creëren van een overdaad aan potentiële verblijfplaatsen, en versterking van de kwaliteit van het leefgebied voor deze soorten en monitoring van de staat van instandhouding. Het verlies van enkele verblijfplaatsen kan dan worden opgevangen door de ontwikkeling van veel extra verblijfplaatsen op de meest kansrijke plekken voor de dieren. Het voordeel is dat er weinig tot geen vertraging meer is bij de uitvoering van plannen, en het effectiever inzetten van het geld voor mitigerende maatregelen mogelijk gemaakt wordt. Tegelijkertijd hebben de dieren voordeel omdat het leefgebied in kwaliteit op langere termijn is verbeterd, wat de populatie zal doen toenemen.

De gemeente Utrecht doet mee met een pilot gebiedsgerichte aanpak waarin een praktischere omgang met de natuurwetgeving mogelijk wordt gemaakt.

Een soortenmanagementplan is een belangrijk document dat inzicht geeft in de aanpak om te komen tot een duurzame instandhouding van gebouwbewonende soorten en op basis waarvan een gebiedsgerichte ontheffing van de Ffwet kan worden verkregen.

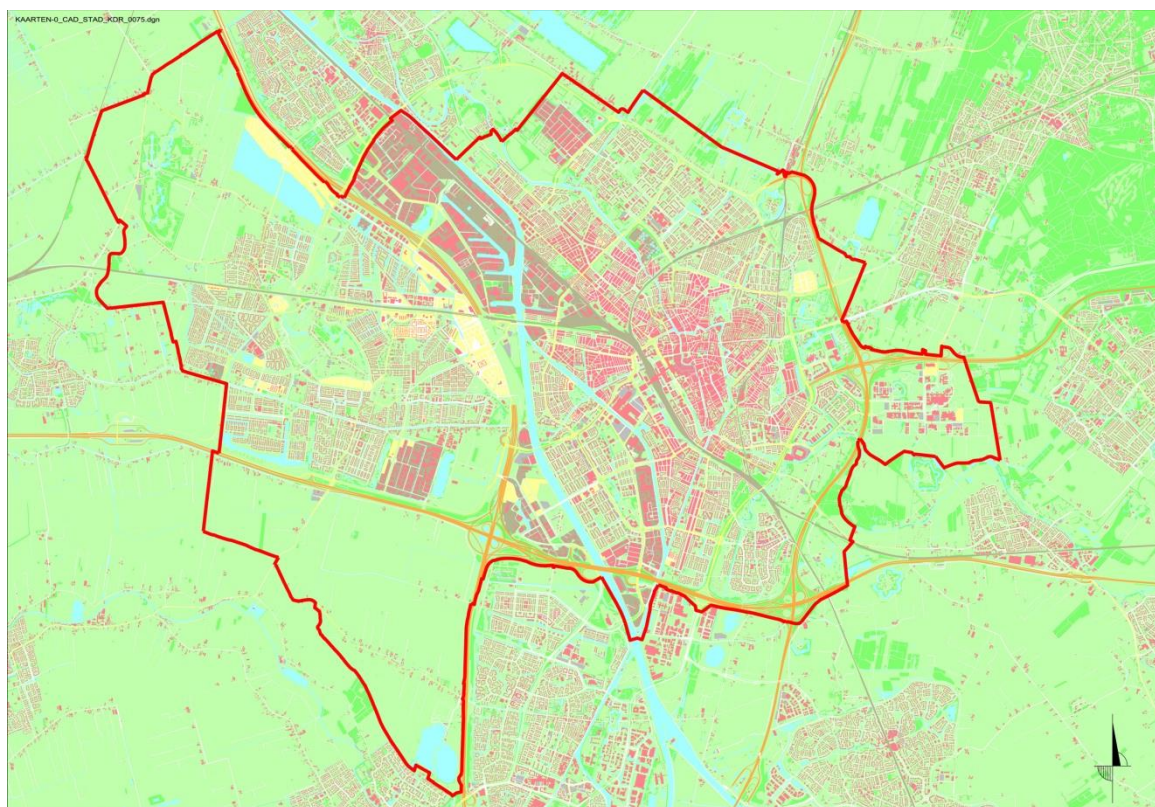
1.2 Gebouwbewonende soorten

Gebouwbewonende soorten zijn soorten die sterk zijn gebonden aan gebouwen voor nest- of verblijfplaatsen. De meest algemeen voorkomende gebouwbewonende soorten in de stad zijn huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis. Daarnaast kunnen andere soorten in, op of aan gebouwen worden aangetroffen, zoals laatvlieger, kleine dwergvleermuis, watervleermuis, grootoorvleermuis, meervleermuis, ruige dwergvleermuis, baardvleermuis, tweekleurige vleermuis, steenmarter, huiszwaluw, uilen, zwarte roodstaart, slechtvalk, spreeuw, kauw, zilvermeeuw, mantelmeeuw, visdief en scholekster. Ook muurplanten zijn te beschouwen als gebouwbewonende soorten. Daarnaast maken ook huismus, bruine rat en allerlei insecten en spinnen gebruik van de gebouwde omgeving.

In de alledaagse praktijk van de relatie tussen bouwen in de stad en de Flora- en faunawet zijn het echter vooral vleermuizen en de jaarrond beschermde nesten van huismus en gierzwaluw die in het oog springen. In dit soortmanagementplan ligt de focus op de meest voorkomende gebouwbewonende soorten. Deze soorten komen in hoge dichtheden voor in de stad. Dieren en bouwers lopen met deze soorten het meeste risico hinder van elkaar te ondervinden. Met de bewustwording bij bouwers en isolatiebedrijven van deze gebouw bewonende soorten zal ook de bewustwording van andere dieren die gebruik maken van gebouwen toenemen.

1.3 Plangebied

Het plangebied waarop dit soortenmanagementplan betrekking heeft, is weergegeven in figuur 1 en betreft de hele gemeente Utrecht. Gierzwaluwen en huismussen zijn geïnventariseerd in de bebouwde kom van Utrecht. De boerderijlinten in Rijnenburg en omgeving zijn niet onderzocht door de studenten, de bebouwing beperkt zich hier echter tot enkele boerderijen. In de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) zijn waarnemingen van de huismus voor dit deelgebied aanwezig. Er is één locatie in dit deelgebied waar mogelijk gierzwaluwen broeden (zie verderop). Deze waarnemingen zijn aan de database toegevoegd.

Figuur 1. Plangebied soortenmanagementplan Utrecht

1.4 Voor wie?

Het soortenmanagementplan is opgesteld om gebouwbewonende dieren beter te beschermen. Dit doen we door informatie over verblijfplaatsen vroegtijdig in het planproces van renovaties, verbouwingen, sloop en nieuwbouwplannen in te brengen. Hiermee maken we het bouwende partijen in Utrecht makkelijker om rekening te houden met gebouwbewonende diersoorten. In eerste instantie vragen we een gebiedsgerichte ontheffing aan voor de gemeentelijke gebouwen en activiteiten die verblijfplaatsen van de huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis verstoren of vernietigen. Het doel is om deze ontheffing uit te werken naar een programmatische aanpak natuur waarbij andere bouwende partijen in Utrecht ook deelnemer

worden. De komende jaren zal onderzoek plaatsvinden naar het voorkomen van andere gebouwbewonende soorten zoals de laatvlieger en de spreeuw.

1.5 Voor welke activiteiten?

Het soortenmanagementplan is opgesteld ter voorkoming van een (verdere) daling in de populaties van gebouwbewonende dieren in Utrecht. Het is de bedoeling de gunstige staat van instandhouding te behouden of te verbeteren. Er worden zoveel mogelijk maatregelen getroffen om te voorkomen dat werkzaamheden in de stad negatieve effecten hebben op de soorten. Het is echter ondanks deze maatregelen en het handelen in overeenstemming met het zorgvuldigheidsbeginsel niet uit te sluiten dat er werkzaamheden in de stad plaatsvinden die de voortplanting belemmeren of die tot het beschadigen of vernielen van vaste rust- en verblijfsplaatsen, of tot verstoring van wezenlijke invloed leiden. Op de langere termijn is het doel echter een betere kwaliteit van leefomgeving en vaste rust- en verblijfsplaatsen voor de gebouwbewonende soorten te realiseren. Hierdoor zullen naar verwachting de populaties toenemen.

Vleermuiskast op paal in het toernooiveld van Oud Zuilen.

1.6 Leeswijzer

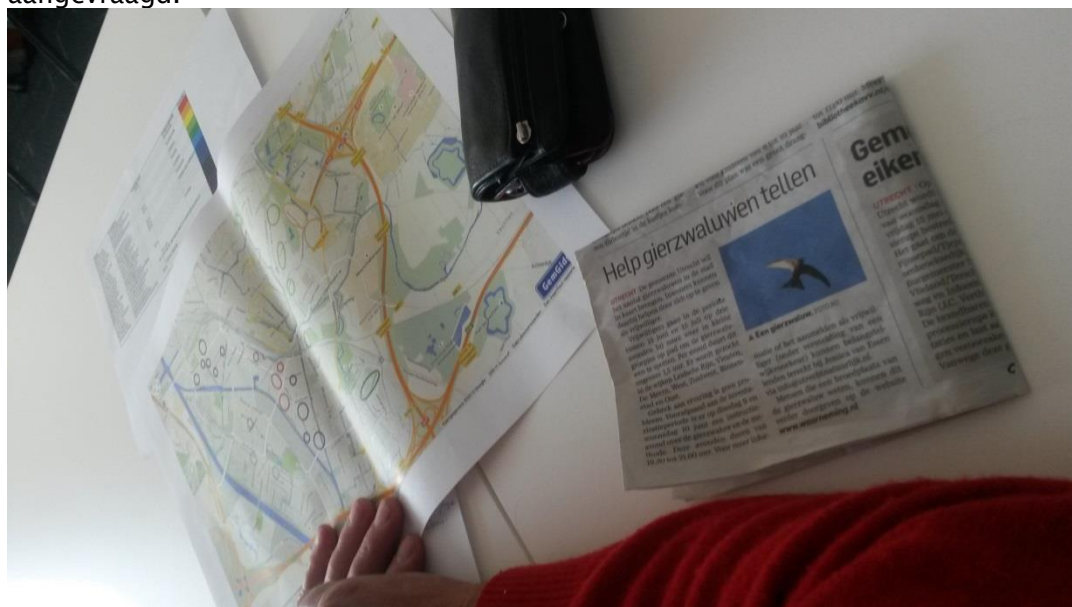
In de inleiding vindt u de aanleiding en de achtergrond van dit soortenmanagementplan. Voor de wettelijke bescherming en de grondslagen waar dit soortenmanagementplan op gebouwd is verwijzen we u naar Hoofdstuk 2.

Wilt u meer weten over de gierzwaluw of de huismus en waar u deze vogel kunt aantreffen in de gemeente Utrecht leest u dat betreffende hoofdstuk. In het hoofdstuk over de gewone dwergvleermuis vindt u meer informatie over de onderzoeksmethodiek en de resultaten van dit onderzoek. Hoofdstuk 6 over overige soorten beschrijft andere plant- en diersoorten die u tegen kunt komen in de stenige stad.

Een analyse van de ruimtelijke ontwikkelingen die spelen in de stad Utrecht en de effecten die deze (kunnen) hebben op de gierzwaluw, huismus en de gewone dwergvleermuis wordt beschreven in hoofdstuk 7. De strategie om te komen tot een effectievere en diervriendelijkere manier van verbouwen en nieuwbouw vindt u het daaropvolgende hoofdstuk. De randvoorwaarden om te voldoen aan een diervriendelijke manier van verbouwen en slopen staan omschreven in hoofdstuk 9. Hoe we komen tot het realiseren van meer potentiële verblijfplaatsen voor gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis in Utrecht staat omschreven in het hoofdstuk 10 over extra verblijfplaatsen.

Informatie over voor wie en welke gebouwen dit soortenmanagementplan geldig is vindt u in hoofdstuk 11. In het laatste hoofdstuk staat omschreven hoe we de populaties gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis gaan volgen in onze stad en hoe we omgaan met een daling in de trends.

In de bijlagen staat per wijk uitgewerkt welke gebouwbewonende dieren u op welke plekken kunt aantreffen. Gaat u verbouwen of slopen dan is altijd locatie-gericht onderzoek noodzakelijk, en kan op basis van deze informatie geen ontheffing Flora- en faunawet worden aangevraagd.

Oproep in de krant om te helpen zoeken naar gierzwaluw nestplekken.

2 Wettelijke bescherming

2.1 Inleiding

In dit soortenmanagementplan gaan we uit van de huidige wetgeving (Flora- en faunawet) maar er wordt ook vooruitgeblikt naar toekomstige wetgeving (wet Natuurbescherming).

Door de Europese Vogelrichtlijn zijn alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten in Europa beschermd. Alle in Nederland voorkomende vleermuissoorten zijn opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn (bijlage IV). Ook deze zijn allemaal beschermd. Nederland heeft deze richtlijnen uitgewerkt in de Flora- en faunawet. Deze wet is opgenomen in de nieuwe Wet natuurbescherming. Deze zal naar verwachting in 2017 in werking treden. De nieuwe wet Natuurbescherming heeft tot gevolg dat wanneer er voor activiteiten waar een omgevingsvergunning voor wordt aangevraagd er een ontheffing moet worden gevraagd, er kan worden aangehaakt aan de WABO of omgevingsvergunning. Dat betekent dat de gemeente in zulke gevallen een verklaring van geen bedenkingen moet vragen bij de Provincie Utrecht. De verklaring van geen bedenkingen is een voorwaarde voor het verlenen van de omgevingsvergunning en komt in de plaats van de ontheffing. Het is zeer waarschijnlijk dat de toetsings- en handhavingstaken van aangehaakte omgevingsvergunningen bij de gemeente blijven liggen. Wanneer niet is aangehaakt bij een omgevingsvergunning, bijvoorbeeld bij sloopactiviteiten, is de provincie Utrecht bevoegd gezag. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming wordt het mogelijk om een programmatische aanpak vast te stellen voor soortenbescherming.

Onderstaande artikelen uit de Flora- en faunawet zijn in het kader van de uitvoering van een gebiedsgerichte ontheffing in combinatie met het soortmanagement voor gierzwaluw, huismus (art. 9 t/m 12) en gewone dwergvleermuis (art. 9 t/m 11) relevant:

- Artikel 9. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
- Artikel 10. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
- Artikel 11. Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
- Artikel 12. Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Overtreding van artikel 9 kan optreden wanneer er bij werkzaamheden aan gebouwen geen maatregelen worden genomen om het doden of verwonden van dieren te voorkomen.

Overtreding van artikel 10 zal niet snel plaatsvinden, doordat van opzettelijke verontrusting veelal geen sprake is. Overtreding van artikelen 11 en 12 kan plaatsvinden bij werkzaamheden aan gebouwen, wanneer verblijf- of nestplaatsen worden verstoord of vernietigd.

Met artikel 11 worden niet alleen de vaste rust- en verblijfplaatsen zelf beschermd, maar het begrip verblijfplaats wordt bij een ontheffingsaanvraag ruimer uitgelegd. Bij vergunningverlening wordt namelijk getoetst in welke mate de functionaliteit van een vaste rust- of verblijfplaats behouden blijft (RVO 2014). Daarbij moet niet alleen gedacht worden aan het behouden van het verblijf zelf, maar daarbij wordt ook beoordeeld in hoeverre de essentiële factoren van de omgeving van de plaats die nodig is om de rust- of verblijfplaats als zodanig te laten functioneren in stand blijft. Met andere woorden, er wordt getoetst in welke mate de functionele leefomgeving van de dieren in de verblijfplaats behouden blijft.

De nestplaatsen van gierzwaluw en huismus zijn jaarrond beschermd. Dit betekent dat de nesten niet alleen beschermd zijn in de broedtijd, maar ook de rest van het jaar. Ook voor vleermuizen geldt dat hun verblijfplaatsen jaarrond beschermd zijn.

2.2 Functionele leefomgeving

In de context van artikel 11 moet onder nest ook de inhoud van het nest en de functionele omgeving van het nest worden begrepen, voor zover het broedsucces daarvan afhankelijk is. Dit geldt ook voor verblijfplaatsen. Op geen enkel moment mag er een achteruitgang van de functionaliteit van een voortplantingsplaats en/of van een vaste rust- en verblijfplaats optreden. Een gebied moet daartoe voor de betreffende soorten blijvend voorzien in alles wat nodig is om succesvol te kunnen voortplanten of te rusten dan wel te verblijven. Hieronder valt naast de nestlocatie ook de directe omgeving (onbelemmerd kunnen aanvliegen voor gierzwaluw, oriëntatie en voedselgebied voor vleermuizen, schuil- en badderplekken en voedselrijke tuinen voor huismus).

2.3 Gunstige staat van instandhouding

Bij de aanvraag van een gebiedsgerichte ontheffing van de Flora- en faunawet moet aangetoond worden dat de gunstige staat van instandhouding van de betreffende beschermde soort niet in gevaar komt. De gemeente vraagt de ontheffing aan voor het belang van de bescherming van flora en fauna en beoogt een verbetering van de gunstige staat van instandhouding van huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis in Utrecht. De schaal waarop de gunstige staat van instandhouding wordt beoordeeld is niet voor alle soorten hetzelfde. De beoordeling van mogelijke effecten wordt voor gierzwaluw, huismus en gewone dwergvleermuis op lokaal (d.w.z. stedelijk) niveau onderzocht en beschreven (Limpens, H.J.G.A. & M.J. Schillemans, 2016).

2.4 Ontheffingsgronden: wettelijke belangen

Voor de **mus en gierzwaluw** zal ontheffing worden aangevraagd op grond van de volgende belangen:

- ter bescherming van flora en fauna (art. 75 Ffw jo. Artt. 2 lid 3 sub b van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten)
- voor zover er geen sprake is van verstoring van wezenlijke invloed: uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling (art. 75 Ffw jo. Artt. 2 lid 3 sub e.)

Voor de **gewone dwergvleermuis** zal ontheffing worden aangevraagd op grond van het volgende belang:

- ter bescherming van flora en fauna (art. 75 Ffw jo. Artt. 2 lid 3 sub b van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten)
- (dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten? Artt. 75 Ffw en 2 lid 3 Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten)

Inspectie van een platte vleermuiskast gaat via de onderkant.

3 Gierzwaluw

3.1 Algemene soortinformatie

Nestplaats gierzwaluw

De gierzwaluw is een trekvogel die ons land alleen kort in het voorjaar en de zomer bezoekt om te broeden. De soort is in ons land van ongeveer eind april tot augustus en in deze periode broeden ze eenmaal. Oorspronkelijk zijn gierzwaluwen rotsbewoners.

Gierzwaluwen broeden in losse kolonies met een voorkeur voor wijken met specifieke daktypes. In Utrecht wordt de gierzwaluw gezien in woonhuizen en appartementencomplexen, vaak in de oudere wijken van Utrecht. Ze nestelen in donkere holtes, in spleten in muren, in ventilatieschachten, onder dakpannen.

Ze blijken ook nieuwere wijken als Overvecht te koloniseren, al gaat daar veel tijd overheen. Daar worden ook “atypische” nestplaatsen gevonden, bijvoorbeeld in spleten hoog in flatgebouwen. In de wijk Voordorp hangen sinds 2005 rond de 70 nestkasten en zien bewoners enig broedsucces.

De gierzwaluw maakt komvormige nesten van speeksel en onder meer plantendeeltjes, veertjes, haren en sprietjes die in de lucht worden verzameld. De nesten bevinden zich bij voorkeur niet in de volle zon, maar relatief vaak aan de noord- of oostkant van een gebouw (RVO 2014). Rond de nestingang is een vrije vliegruimte nodig van minimaal 1 meter breed en 3 meter diep. Deze ruimte is nodig om zich naar beneden kunnen laten vallen, omdat de dieren niet direct vanuit het nest kunnen opstijgen.

Gierzwaluwen broeden vaak in kolonies en zullen nieuwe nestplaatsen vooral vlak bij bestaande kolonies zoeken. Daarbij zullen ze niet snel een onbekende ruimte binnendringen. Ze zijn zeer plaatstrouw, waarbij ze jarenlang dezelfde nestplaats gebruiken. De nesten zijn daarom ook jaarrond beschermd. In de broedperiode bezoeken de oudervogels het nest vaak, om te voeren of om het broeden over te nemen. Ook brengen de vogels de nacht door op het nest.

Foerageergebied gierzwaluw

Gierzwaluwen zijn echte insecteneters, die al vliegend hun prooi vangen. Jonge dieren worden af en toe gevoed met een ‘voedselbal’ van insecten. In de regel zoeken gierzwaluwen hun voedsel in een straal van 8 kilometer rond de nestplaats (RVO 2014). Het voedsel zoeken ze in de lucht, waar ze tijdens een korte slecht weer periode jagen boven open water, gemaaid grasland en boven moerassen. Bij langdurig slecht weer blijven oudervogels met kleine jongen (tot 14 dagen oud) op het nest, waar ze tijdelijk in een soort winterslaap gaan. Wanneer de jonge vogels al ouder zijn, gaan de ouders ook bij slechter weer op voedseljacht (RVO 2014). Er zijn geen extra maatregelen nodig voor het behoud van het foerageergebied.

3.2 Aanwezigheid van gierzwaluwen in Utrecht

Werkwijze inventarisatie

Als basis voor het Soortenmanagementplan is in 2014 en 2015 onderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van de gierzwaluw in Utrecht. Doel van het onderzoek was het in kaart brengen van nestlocaties en een beeld te krijgen van de grootte van de lokale populatie.

Verblijfplaatsen van gierzwaluwen zijn niet eenvoudig vast te stellen. De soort is maar korte tijd in Nederland aanwezig, ze broeden op veelal lastig zichtbare plekken en ze bezoeken hun nestplaats vaak met lange tussenpozen. Gierzwaluwen leven in groepen en broeden met één of enkele paartjes bijeen, tot soms wel 30 paren. Ze vormen paartjes voor het leven en bij het broeden zijn ze zeer plaatstrouw, waarbij koppeltjes jaarlijks, eind april – begin mei, terugkeren naar hun nestplaats. Een kolonie gierzwaluwen bestaat naast de broedende paartjes ook uit ongepaarde vogels. Deze dieren bezoeken de nestplaatsen geregeld op zoek naar een eigen, nog lege nestplaats. Deze inspecties vinden vaak 's morgens vroeg en 's avonds plaats (RVO 2014).

Professionele ecologen hebben vooraf 's avonds bij gunstig weer de hele stad fietsend onderzocht om te achterhalen in welke gebieden de meeste gier-activiteit van gierzwaluwen is gezien (pre-scan). Vrijwilligers hebben onder leiding van professionals vervolgens in de periode van 15 juni – 15 juli van 2014 en 2015 in de avond (zwoele zomeravonden) in de gebieden met gierende gierzwaluwen naar nestlocaties gezocht. Daarbij is gelet op invliegende vogels, poepstrepen die er op duiden dat een nest in gebruik is en geluiden van jonge gierzwaluwen. Ook is gelet op 'giervluchten' langs nestplaatsen. Hierbij vliegen ze al roepend laag langs of vlak over gebouwen. Dit roepen zouden ze doen om te controleren of aanwezige, bekende nestplaatsen nog steeds bezet zijn. Gebouwen waar consequent laag over het dak of langs de gevel wordt gegierd blijken vrijwel altijd een verblijfplaats te herbergen (Jong, G. de, 2014).

Inventarisatie 2014

In 2014 zijn in een selectie van 5 deelgebieden (zie figuur 2) met vrijwilligers, die tevoren waren geïnstrueerd door Landschap Noord-Holland, nestplaatsen van gierzwaluwen in kaart gebracht op basis van een pre-scan (zie Bijlage figuur 1). Landschap Noord-Holland heeft hier ervaring mee opgedaan in andere steden.

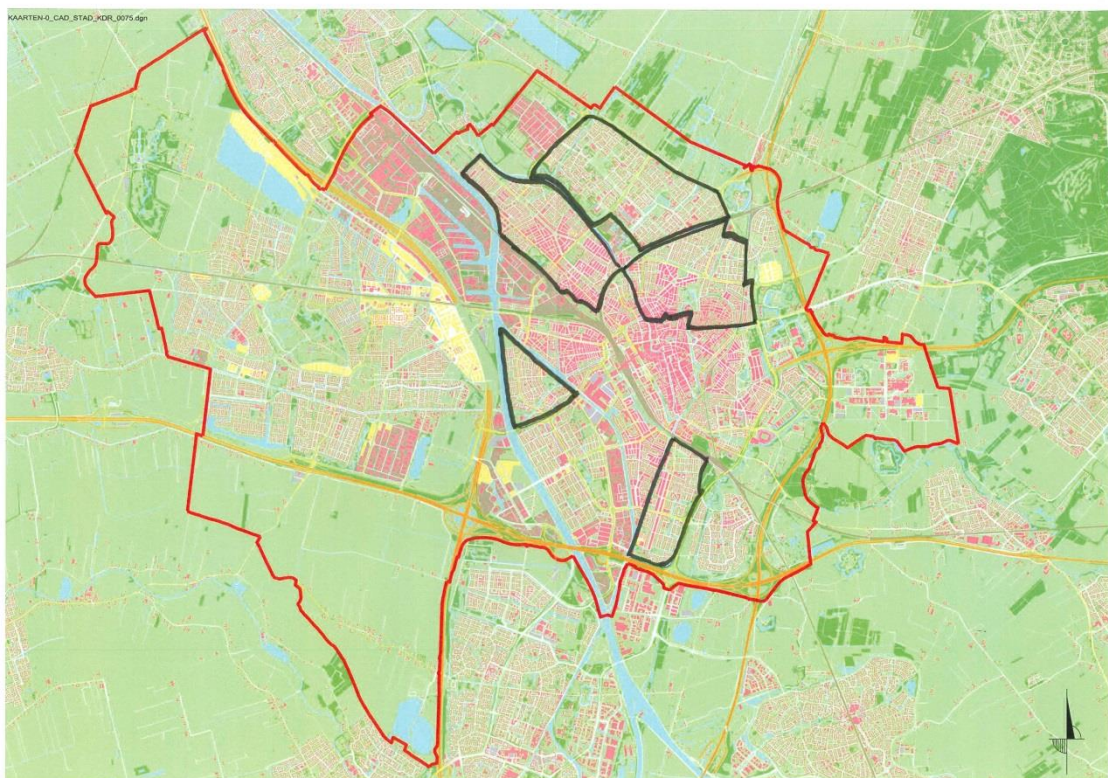
De gebieden uit de pre-scan die niet door vrijwilligers zijn onderzocht op nestplaatsen, zijn door professionals van Landschap Noord-Holland geïnventariseerd.

In oktober 2014 is samen met de vrijwilligers en Landschap Noord-Holland deze aanpak besproken en geëvalueerd met het oog op de inventarisatie in 2015. Het merendeel van de vrijwilligers van 2014 wilde doorgaan in 2015.

Inventarisatie 2015

In 2015 is op dezelfde wijze als in 2014, de rest van Utrecht (zie figuur 2) met uitzondering van het buitengebied van Rijnenburg en omgeving en de Uithof (geen gierzwaluwen te verwachten) geïnventariseerd. De coördinatie was in handen van Utrecht Natuurlijk, die als voormalig onderdeel van de gemeentelijke organisatie veel ervaring heeft met het begeleiden van vrijwilligers. Utrecht Natuurlijk heeft nieuwe vrijwilligers geworven en Landschap Noord-Holland heeft de instructie van de vrijwilligers verzorgd.

Landschap Noord-Holland heeft een pre-scan uitgevoerd in 2015 van de meest kansrijke plekken voor broedende gierzwaluwen (zie Bijlage figuur 2 en 3). Er is geen nader onderzoek naar nestplaatsen uitgevoerd in de gebieden waar geen gierende gierzwaluwen zijn gezien of gehoord. In de pre-scan is 80–90% van de bebouwde stad (met uitzondering van boerderijlinten in Rijnenburg e.o. en de Uithof) onderzocht door professionals om de grote broedgebieden van de gierzwaluw te vinden. In deze grote broedgebieden is door vrijwilligers gericht gezocht naar adressen met verblijfplaatsen van de gierzwaluw. De Uithof is in 2011 uitgebreid onderzocht op natuurwaarden door ecologisch adviesbureau Eelerwoude. Er zijn geen broedende gierzwaluwen aangetroffen in de Uithof.

Figuur 2. Binnen de rode lijnen het onderzoeksgebied 2015: het onderzoeksgebied uit 2014 omlijnd in het donkergroen.

Meetnet Urbane Soorten

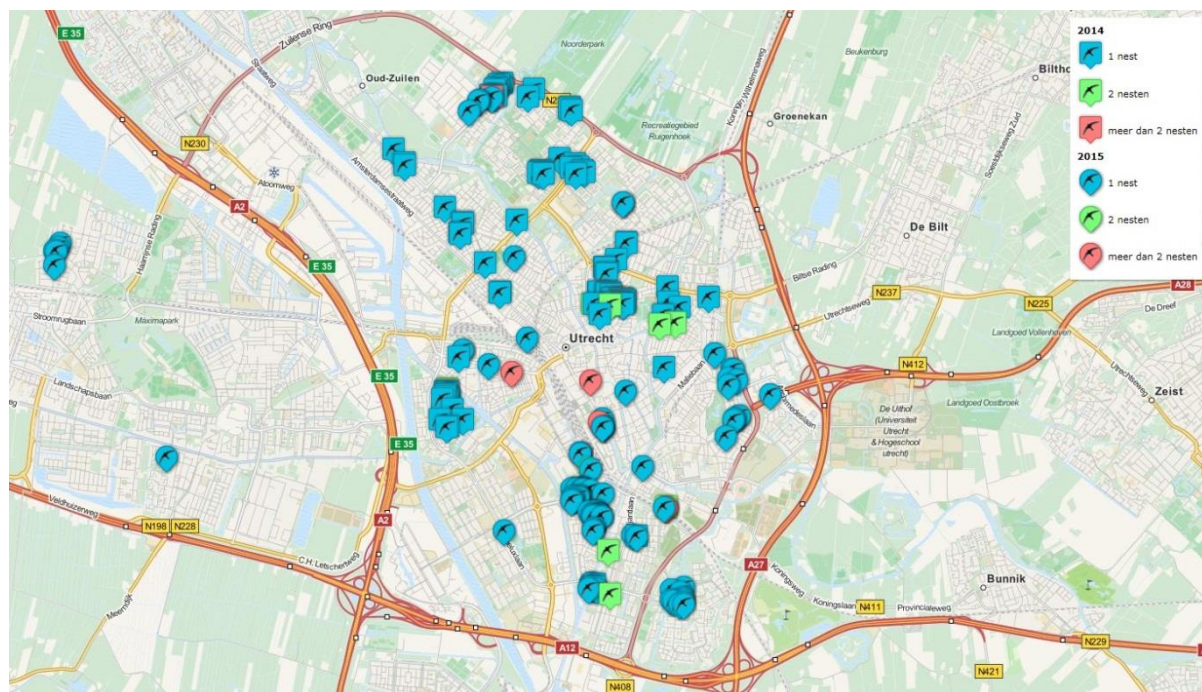
Het Meetnet Urbane Soorten (MUS) volgt broedvogels van de stedelijke omgeving. Met deze methodiek worden aantallen en verspreiding van min of meer algemene 'stadsvogels' vastgelegd waaronder de gierzwaluw en huismus.

Per postcodegebied vinden er drie tellingen per seizoen plaats, van ieder ongeveer anderhalf uur lang (www.sovon.nl/nl/MUS). Met behulp van modelberekeningen worden hiermee trends bepaald en kan een inschatting gemaakt worden van de populatie.

3.3 Resultaten inventarisaties

Onderzoek 2014 en 2015

In onderstaande kaart zijn de resultaten weergegeven van de inventarisaties.

Figuur 3. Gierzwaluwnestplaatsen die zijn aangetroffen in 2014 en 2015.

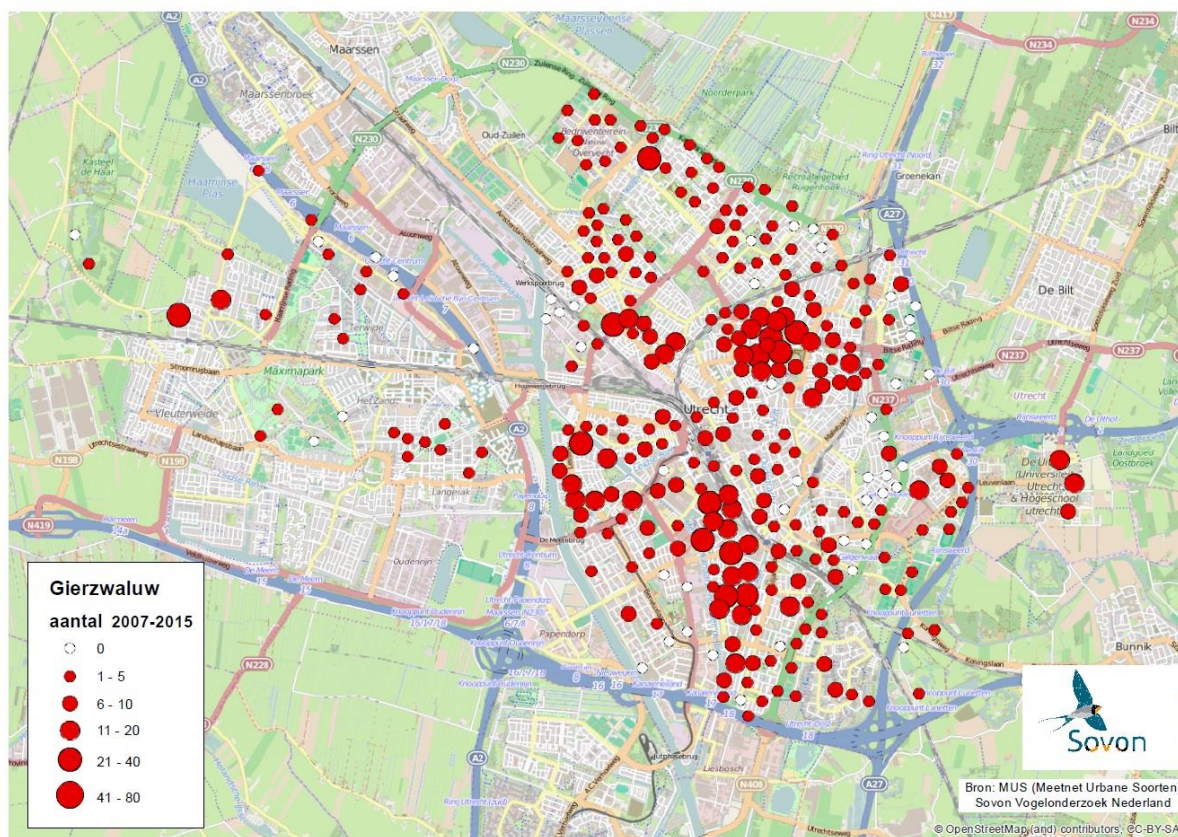
Er zijn in totaal 260 verblijfplaatsen van de gierzwaluw gevonden in de stad.

Uit figuur 3 blijkt dat de gierzwaluwen enigszins geclusterd in de wijken broeden. Er is geen sprake van duidelijke concentraties van bij elkaar broedende gierzwaluwen. Op stadsniveau is te concluderen dat gierzwaluwen beperkt zijn tot woonbuurten en nog niet broeden in de nieuwere wijken zoals Leidsche Rijn. De Uithof is in 2011 onderzocht op beschermde soorten door Eelerwoude (2012) er zijn toen geen gierzwaluwen waargenomen. Broedgevallen zijn in dit gebied, mede gezien de bebouwing zeer onwaarschijnlijk.

De locaties waar nesten enigszins geconcentreerd zijn gevonden in Utrecht komen aardig overeen met de plekken in de stad waar concentraties vliegende gierzwaluwen zijn waargenomen in het Meetnet Urbane Soorten (zie figuur 4).

In Utrecht zien we over het algemeen gierzwaluwnestplaatsen in eengezinswoningen. Deze zijn in bezit van particulieren en woningbouwcorporaties. Uitzondering hierop vormen de flatgebouwen in de wijk Overvecht en Hoog Catharijne in de binnenstad.

In het onderzoek van 2015 is op enkele plekken die in 2014 zijn onderzocht opnieuw gekeken (Oog in Al, Hoograven, Overvecht). Er blijken nieuwe adressen te zijn gevonden en adressen uit 2014 niet opnieuw bezet te zijn. Onbezette verblijfplaatsen beschermen we wel enkele jaren (zie hoofdstuk 8 over beschermen van bekende verblijfplaatsen).

Figuur 4. Overzicht van de aantallen waargenomen gierzwaluwen in de periode 2007–2015 (bron: MUS, 2015)

3.4 Kerngebieden

Op basis van de inventarisatiegegevens kunnen we de volgende gebieden selecteren waar de gierzwaluw in hogere aantallen voorkomt (meer dan 10 verblijfsplaatsen bij elkaar):

- Oog in Al
- Tuinwijk (zuid) en Vogelenbuurt (noord)

- Vechtzoom Noord (buurt Bostondreef, Ottowadreef)
- Rivierenwijk
- Oud Hoograven Zuid (Zeeltstraat & Brasemstraat)
- Lunetten Zuid (omgeving Vogezen, Dolomieten)
- Binnenstad (V& D gebouw)

Er zijn nog enkele hotspots waar 5 tot 9 verblijfsplekken bij elkaar voorkomen. Wellicht dat deze plekken nog uitgroeien tot kerngebieden na latere inventarisatie, of na versterking van het aantal nestgelegenheden:

- Zuilen (omgeving Sweder van Zuylenweg, Bazelstraat)
- Overvecht (Zuidpooldreef, omgeving Milosdreef)
- Noord-oost (Wittevrouwen, oostkant Wilhelminapark, Schildersbuurt)
- Zuid (Bokkenbuurt, omgeving Elandplein)
- Vleuten (Oldenvelt, omgeving John F. Kennedylaan)

3.5 Populatiegrootte en trend

Populatiegrootte

SOVON Vogelonderzoek heeft op basis van de gegevens die zijn verzameld voor de nieuwe Vogelatlas en met MUS-gegevens berekeningen uitgevoerd om tot een populatieschatting te komen. Voor de gierzwaluw kwamen zij tot een geschatte populatie tussen de 3200 – 4100 individuen (Schoppers, 2015b). Er zit een groot verschil tussen het aantal gevonden nesten en de populatieschatting. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat de gierzwaluw een lastige soort is om te inventariseren. Ook is het van belang dat zowel in MUS als de Vogelatlas geen onderscheid gemaakt kan worden tussen de broedvogels en de niet-broeders. Niet-broeders zijn vaak jonge vogels die voor het eerst een plek proberen te veroveren in de broedpopulatie. Voor de trend is het onderscheid in broeders en niet-broeders overigens niet van belang (mededeling SOVON, 12 november 2015). In de oude binnenstad van Tilburg heeft bureau Waardenburg ook een groot verschil gevonden tussen het aantal aangetroffen nestplaatsen en het aantal vliegende vogels. De trefkans voor het vinden van nestplaatsen bleek in de ordegrootte van 15% te liggen. Als er wordt uitgegaan van gemiddeld 3600 zwaluwen en 15% detectiekans voor nesten in Utrecht kom je op (15% van 1800 paar) 270 nesten uit (mededeling Gerard Smit, 14 december 2015). Dit komt overeen met het aantal gevonden nesten (260) in Utrecht. Daalder (2015) noemt een aandeel niet-broedvogels van 30 tot 88% van de populatie met een consensus over een aandeel van 55%.

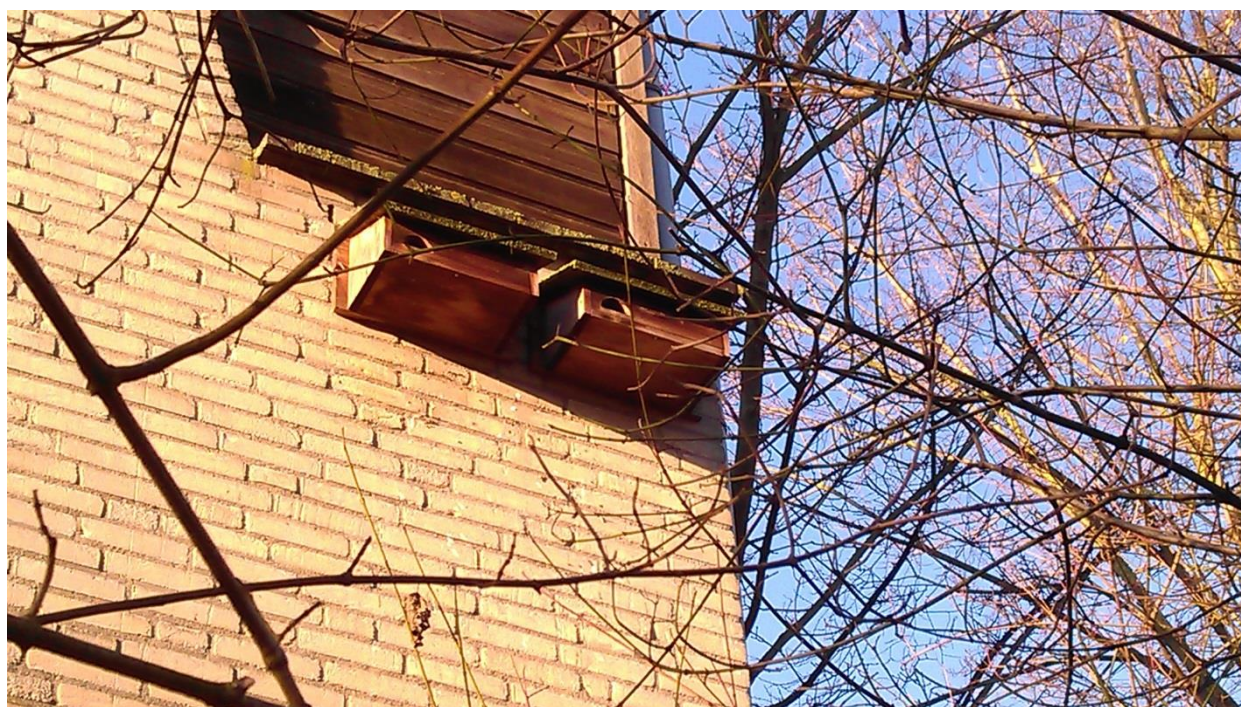
Dit onderstreept het belang van het jaarlijks actualiseren en vernieuwen van de bekende nestplekken.

Trend

De gierzwaluw laat een matige afname zien in Utrecht in de periode 2007–2015. Deze trend wijkt niet af van de landelijke trend. Opvallend is dat de aanwezigheid van gierzwaluw in Utrecht per MUS-meetnetpunt het hoogst is, in vergelijking met landelijk en de drie overige grote steden. Naast de beschikbaarheid van nestplekken wordt de trend van de gierzwaluw ook beïnvloed door de omstandigheden tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden.

Gebied	Trend indicatie
Nederland	Matige afname
Utrecht	Matige afname
Amsterdam	Stabiel
Rotterdam	Onzeker
Den Haag	Matige afname

Tabel 1. Trend gierzwaluw in Utrecht t.o.v. andere grote steden en NL (bron: Schoppers, 2015)

Gierzwaluwnestkasten in de wijk Voordorp.

4 Huismus

4.1 Algemene soortinformatie

Voortplantingsplaats huismus

De huismus is een vogel die het hele jaar in Nederland blijft. Hij is sterk gebonden aan door mensen bewoond gebied. De soort broedt in Utrecht vooral in de wijken met tuinen, maar wordt ook gezien op Utrecht Centraal station (zie figuur 5). Vooral in de tuinrijke wijken vindt de huismus nestgelegenheid, voedsel, dekking, stofbadplaatsen en drinkwater. Al deze factoren heeft de mus nodig om zich succesvol te kunnen voortplanten.

Figuur 5. Huismuswaarnemingen in 2013 t/m 2015 (bron: NDFF)

Huismussen leven in groepen en broeden in kolonies van enkele paren tot soms wel honderd paar bij elkaar, deze grote concentraties zien we echter niet in Utrecht. In Utrecht zien we veelal kleinere kolonies van 10 tot 30 paren, deze kunnen worden gezien als deelpopulaties. Van kleine geïsoleerde populaties, van minder dan 10 paar, is de verwachting dat ze zullen uitsterven door onvoldoende broedsucces. Kolonies mogen niet te ver uit elkaar liggen omdat de dieren zich niet ver verplaatsen. Het zijn vooral de juveniele vogels die rondzwerven in de

(na)zomer, tot enkele kilometers van de eigen kolonie (RVO 2014). Onderzoek geeft aan dat genetische uitwisseling tussen deelpopulaties beperkt is (Vangestel et al. 2011).

De nesten van de huismus bevinden zich veelal onder dakpannen, in gaten en kieren van huizen op meer dan twee meter hoogte, onder dakgoten, maar ook in nestkasten. Soms broedt de soort in boomholten of in dichte struiken en heggen. Het nest wordt het hele jaar door gebruikt. Een tijd voor en na de broedtijd en bij strenge vorst overnachten de ouders en jongen in het nest. Vanaf het najaar wordt nestmateriaal aangesleept om het nest weer gebruiksklaar te maken.

De huismus broedt in de periode april – augustus. Het broeden zelf duurt 12 tot 14 dagen. De jongen verlaten na 14 tot 16 dagen het nest. Ze worden vervolgens 10 tot 14 dagen bijgevoerd door de ouders. In de broedtijd brengen paartjes 2 tot 3 legsels groot. De paartjes blijven hun hele leven bij elkaar, tot één van de partners overlijdt, dan vormen de dieren een nieuw paar met een vogel die nog geen partner heeft gevonden.

Rustplaats huismus

In de winter gebruikt de huismus wintergroene struiken of dichte gevelbegroeiing (vooral groenblijvende klimop) nabij hun nestlocatie om de nacht door te brengen.

Foerageergebied huismus

De huismus is honkvast en verplaatst zich gewoonlijk maar enkele honderden meters van het nest. Voedsel bestaat in hoog stedelijk gebied zoals Utrecht Centraal station vooral uit voedselresten van mensen en dieren. In de omliggende wijken met tuinen worden vooral zaden van grassen en kruiden, bloemknoppen, bessen en insecten gegeten. Jongen hebben in de eerste twee weken zacht eiwitrijk voedsel nodig, zoals bladluizen, muggen, vliegen, rupsen en spinnen. Essentieel voor succesvolle voortplanting is dat deze voedselbronnen betrouwbaar en continu in het jaar aanwezig zijn en dat de voedselbron maar enkele meters van goede dekking verwijderd is. Deze dekking vinden huismussen in groenblijvende of stekelige struiken en bij begroeide gevels en schuttingen. Op deze manier kunnen ze zich beschermen tegen roofdieren zoals sperwer en huiskat. Groenblijvende struiken worden in de winter als gezamenlijke overnachtingplaats gebruikt. Om parasieten tegen te gaan hebben huismussen verder kaal zand nodig om af en toe een stofbad te nemen.

4.2 Aanwezigheid van huismus in Utrecht

Werkwijze inventarisatie

Studenten van CAH Vilentum te Almere hebben in het kader van hun opleiding toegepaste biologie huismussen geïnventariseerd. Zij hebben hierbij het aantal huismussen en het groen nabij de grotere groepen huismus (de zogenaamde bolwerken) genoteerd. In 2014 is een huismussenonderzoek uitgevoerd ten westen van het Amsterdam Rijnkanaal (minus Lage Weide). In 2015 is onderzoek gedaan aan de oostkant van Utrecht. De gebieden Lage Weide,

polder Rijnenburg e.o., Amelisweerd en de Uithof zijn niet door studenten onderzocht. Hier is voor gekozen, omdat het een relatief grote onderzoeksinspanning zou vragen voor een gebied waar weinig ontwikkelingen verwacht worden die de huismuspopulatie van Utrecht zouden schaden gezien de eigenschappen van de gebieden. Van een aantal deelgebieden was bekend dat deze al waren onderzocht (Uithof, Amelisweerd, dat overigens grotendeels in gemeente Bunnik valt). De gegevens in de NDFF van deze deelgebieden kunnen als aanvulling worden gebruikt. Deze gegevens uit de NDFF zijn toegevoegd aan de database.

Alle straten zijn in tweetallen lopend afgezocht naar tijlpende mussen. De studenten noteerden de adressen van huizen en tuinen waar zij roepende mannetjes hoorden of waar zij huismussen op en rond het huis zagen.

In 2013 zijn alleen de grotere bolwerken (>10 paar) genoteerd en is het groen bij bolwerken niet in kaart gebracht. In 2014 en 2015 zijn de mussen meer in detail vastgelegd en is het groen in kaart gebracht. De dekking van het onderzoek ligt rond de 80 – 90%, omdat alle straten zijn doorgelopen, behalve Lage Weide en de Uithof. De tuinen van woonstraten zijn lastiger te inventariseren omdat deze veelal aan de achterkant van de woningen liggen.

Meetnet Urbane Soorten

Het Meetnet Urbane Soorten (MUS) volgt broedvogels van de stedelijke omgeving. Met deze methodiek worden aantallen en verspreiding van min of meer algemene ‘stadsvogels’ vastgelegd waaronder de gierzwaluw en huismus.

Per postcodegebied vinden er drie tellingen per seizoen plaats, van ieder ongeveer anderhalf uur lang (www.sovon.nl/nl/MUS). Met behulp van modelberekeningen worden hiermee trends bepaald en kan een inschatting gemaakt worden van de populatie.

Bomen en hagen biedt de huismus beschutting tegen haar vijanden.

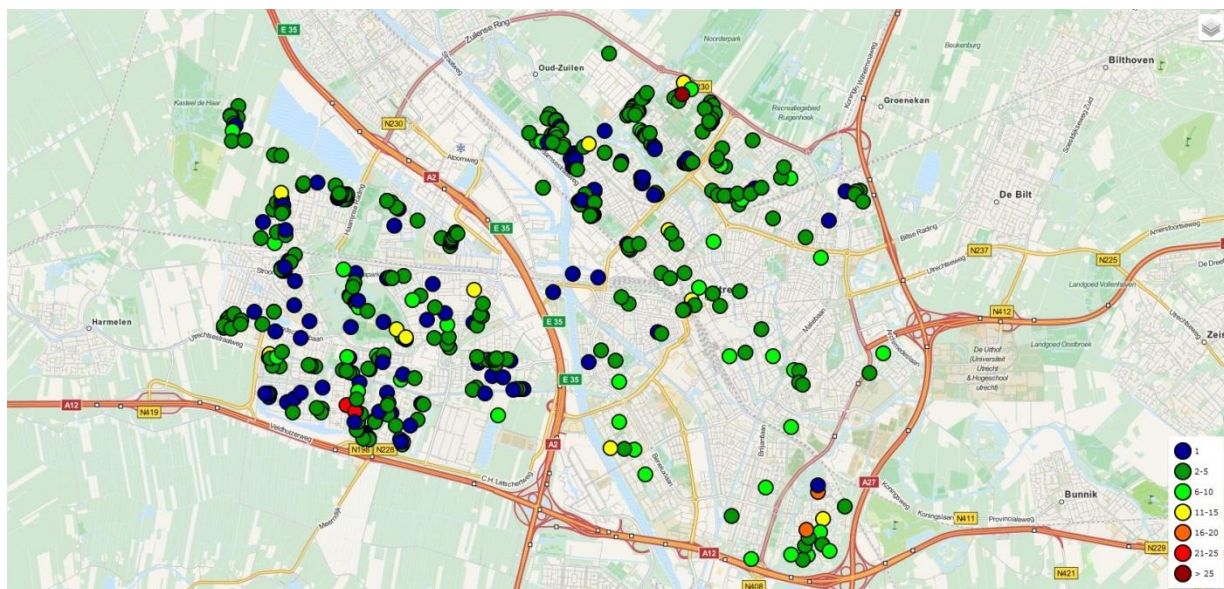
4.3 Resultaten inventarisaties

Onderzoek 2014 en 2015

In figuur 6 zijn de resultaten samengevat van de inventarisaties die zijn uitgevoerd door studenten in 2014 en 2015. De gegevens zijn gebruikt voor figuur 6. In figuur 7 zijn waarnemingen uit de periode 2013 t/m 2015 uit de NDFF weergegeven voor polder Rijnenburg en omgeving. Deze locaties met veel waarnemingen zijn aan onze database toegevoegd.

Wanneer de MUS-gegevens (figuur 7) en de nestplaatsgegevens (figuur 6) naast elkaar worden gelegd is te zien dat er ten zuiden van de Langerakbaan wel mussen broeden. Waarschijnlijk zijn daar geen waarnemers voor het MUS actief geweest. De waarnemingen in NDFF laten een nog verfijnder beeld zien (zie figuur 5), maar ook “witte vlekken” (bv. in de westkant van Oog in Al). MUS-gegevens en NDFF data vormen een toetsing en aanvulling op het onderzoek van de studenten. Beide systemen blijven we naast elkaar gebruiken.

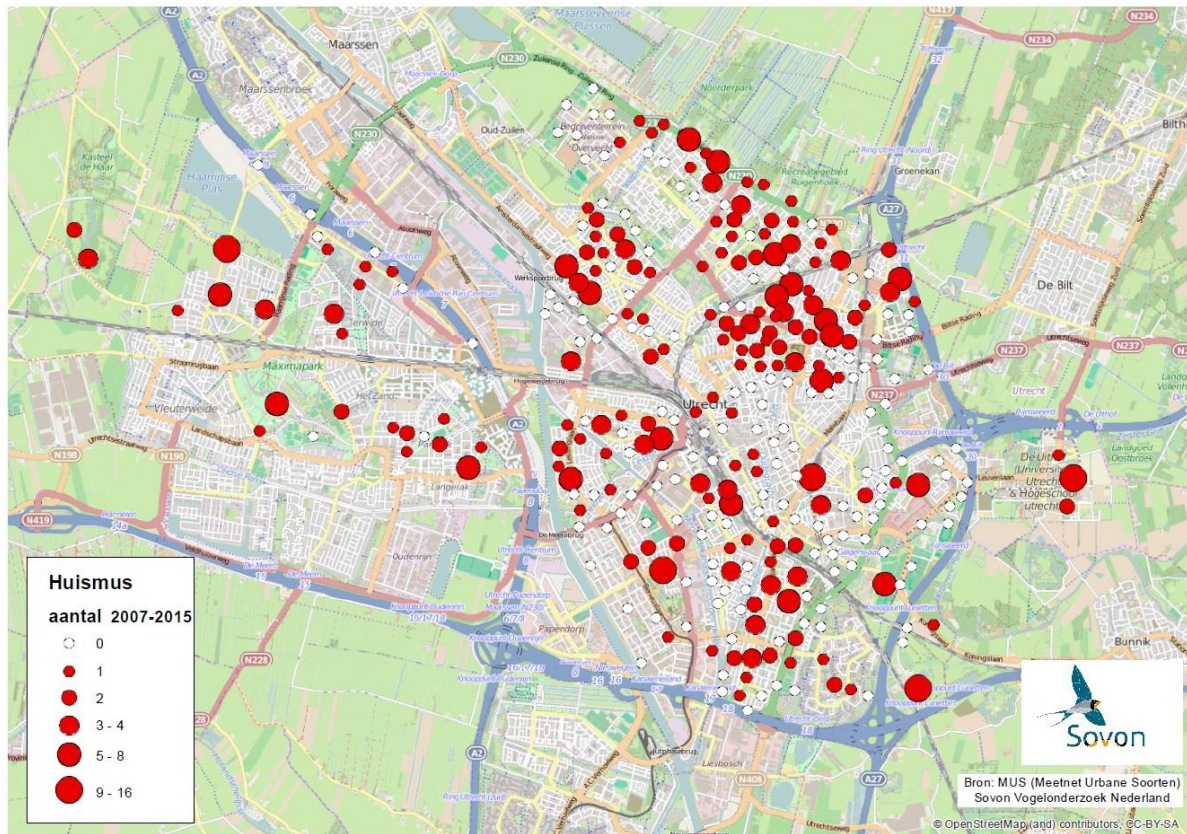
Huismussen komen door heel Utrecht voor in de wijken waar bij de bebouwing groen aanwezig is (groene tuinen, heggen, klimop, groenblijvende bomen), ook in kleinere bolwerken (2–5 paar). Echt grote bolwerken (> 15 paren bij elkaar) zijn schaars. Er zijn wel lossere verbanden van kleinere bolwerken in bepaalde straten die samen een groter geheel vormen. Er zijn geen kerngebieden te benoemen, daarvoor zit de huismus te verspreid over de stad.

Figuur 6. Aantallen huismussen in de periode 2014–2015

Figuur 7. Huismussen in polder Rijnenburg e.o. (periode 2013 t/m 2015, bron: NDFF). Groene stippen betreffen waarnemingen van 1 huismus, de grotere stippen zijn van meer exemplaren.

Figuur 8. Overzicht van de aantallen waargenomen huismussen in de periode 2007–2015 (bron: MUS, 2015).

4.4 Populatiegrootte en trend

Populatiegrootte

SOVON Vogelonderzoek heeft op basis van de gegevens die zijn verzameld voor de nieuwe Vogelatlas en met MUS berekeningen uitgevoerd om tot een populatieschatting te komen. Voor de huismus kwamen zij tot een schatting van 3600 – 5800 individuen (*Schoppers, 12 november 2015*). Het totaal aantal getelde mussen in Utrecht in de onderzoeksjaren 2014–2015 bedraagt 1500–1800. Het verschil kan worden verklaard uit een onderschatting van het vinden van nestplaatsen, die aan de achterkant van huizenblokken aanwezig zijn. Deze zijn veel lastiger vast te stellen dan de nestplaatsen aan de straatkant.

Trend

Het Meetnet Urbane Soorten in Utrecht laat een matige afname zien in de trend van de huismus populatie vanaf 2007 (zie tabel 2). Of dit aan het verdwijnen van nestplaatsen of het verdwijnen van schuilplekken ligt is onduidelijk.

Landelijk, ook in dorpen, is er een lichte toename en die is ook te zien in Amsterdam. In Rotterdam is een lichte afname te zien en de trend in Den Haag is onzeker. De aanwezigheid

van huismus per MUS-meetnetpunt is in Utrecht duidelijk hoger dan in de andere drie grote steden.

Gebied	Trend indicatie
Nederland	Matige toename
Utrecht	Matige afname
Amsterdam	Matige toename
Rotterdam	Matige afname
Den Haag	Onzeker

Tabel 2. Trend huismus in Utrecht t.o.v. andere grote steden en NL (bron: Schoppers, 2015)

In nieuwbouwwijk Leidsche Rijn worden hagen standaard als erfafscheiding gebruikt.

5 Gewone dwergvleermuis

5.1 Algemene soortinformatie

Vleermuizen komen in 99% van de achtertuinen van Utrecht voor. Veel bewoners merken hier echter niets van omdat ze vooral in de schemering en nacht actief zijn. In de nacht zoeken ze hun voedsel, overdag verstoppen ze zich in gebouwen of in bomen.

In 2013 zijn in Utrecht 73 achtertuinen onderzocht op vleermuissoorten die in tuinen jagen (Jansen, E.A. & H. Hollander, 2014). Er zijn in dit onderzoek ook 4 parken bemonsterd. De methode is goed te gebruiken voor een kwantitatieve inschatting van het voorkomen van vleermuizen in Utrecht. De gewone dwergvleermuis was met 95% de meest dominante soort in het stedelijk gebied van de stad Utrecht. Ruige dwergvleermuis (3%) en kleine dwergvleermuis (<0,05%) zijn de twee daaropvolgende soorten. Door generieke afspraken te maken over de gewone dwergvleermuis zullen andere gebouwbewonende vleermuissoorten hierop meeliften. Om deze reden wordt in het soortenmanagementplan de prioriteit gelegd bij de gewone dwergvleermuis. De andere vleermuissoorten die in de stad kunnen worden aangetroffen worden besproken bij “overige soorten” (hoofdstuk 7).

Lokale populatie

De lokale populatie gewone dwergvleermuizen in Utrecht wordt gevormd door meerdere kraamkolonies. Een kraamkolonie bestaat uit een of enkele groepen van genetisch verwante vrouwen die enkele tientallen tot honderdvijftig vrouwtjes kan omvatten. Naast de kraamgroepen bestaat de kraamkolonie meestal ook uit een of meer kleinere groepen niet zogende vrouwen en mannen.

De kraamkolonie bewoont een netwerk van gebouwen. De niet zogende vrouwen en mannen bewonen meestal andere gebouwen in het gebied. De gebouwen waar vleermuizen gebruik van maken liggen nabij meerdere, makkelijk bereikbare voedselgebieden.

Het gebouw de Inktpot herbergt het grootste massa winterverblijf van Nederland in binnenstedelijk gebied. Bekend is dat dit gebouw in ieder geval een regionale functie heeft voor gewone dwergvleermuizen.

Kwetsbaar

De gewone dwergvleermuis brengt zijn dagen door verstopt in gebouwen. Hij kruipt weg in spouwmuren, kieren en gaten van muren en daken, achter boeiborden of achter ander plaatmateriaal. Deze verblijfplaatsen komen door de hele stad voor. Het risico dat verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen worden verstoord of vernietigd tijdens werkzaamheden aan een gebouw is daarom reëel. Daarbij is de soort relatief kwetsbaar, doordat (alleen) fitte vrouwtjes jaarlijks maar één jong werpen. De soort plant zich langzaam

voort en als het een keer mis gaat met een kraamgroep of een overwinterende groep, wordt het verlies aan dieren niet snel gecompenseerd.

Voedsel

De verblijfplaatsen kunnen alleen functioneren wanneer in de directe omgeving ook voldoende voedsel is. Jagen doet de gewone dwergvleermuis in groene gebieden in en om de stad zoals parken, achtertuinen en het buitengebied. Verder eet hij insecten die boven de wateren van Utrecht vliegen. Afhankelijk van het weer en het seizoen varieert de plek waar de gewone dwergvleermuis zijn voedsel zoekt. Een netwerk van voedselgebieden met daaromheen meerdere typen verblijfplaatsen maakt een gebied tot een functionele leefomgeving.

Netwerk van verblijfplaatsen

In de loop van het jaar gebruikt een groep vleermuizen meerdere typen verblijfplaatsen: winterverblijfplaatsen, kraamverblijfplaatsen, zomerverblijfplaatsen en paarverblijfplaatsen.

De hieronder genoemde perioden zijn afhankelijk van het weer. Doordat er veel of weinig voedsel aanwezig is kunnen deze perioden vroeger of later vallen.

Verblijven liggen altijd strategisch ten opzichte van elkaar en de voedselgebieden, of aantrekkelijke routes naar de voedselgebieden.

- Winterverblijven worden gebruikt van november tot en met maart om te overwinteren. Dieren kunnen tijdens warmere perioden een winterverblijf tijdelijk verlaten. Er worden daarbij twee typen winterverblijven onderscheiden. Winterverblijven waar mannetjes alleen of soms met enkele vrouwtjes verblijven en winterverblijven voor grote groepen dieren, de massawinterverblijven, waar een zeer stabiel klimaat heerst om de vleermuis tegen de vorst te beschermen. Vanaf eind juli/ half augustus wordt er bij de grotere winterverblijfplaatsen gezwermd. Tijdens het zwermen zoeken de vleermuizen een geschikte partner om mee te paren. De paring vindt plaats in de paarverblijven, welke bij voorkeur in de nabijheid van winterverblijven liggen.
- Kraamverblijven zijn in gebruik van begin mei tot half juli. Hier brengen vaak tientallen vrouwtjes hun jongen ter wereld en worden de jongen gedurende enkele weken gezoogd.
- Paarverblijfplaatsen zijn de plekken waar de mannetjes in het najaar (half augustus – begin oktober) proberen een vrouwtje naar toe te lokken om te paren. Ieder mannetje heeft daarbij een territorium, waarin één of meerdere van dergelijke verblijfplaatsen aanwezig zijn. Veelal wordt een paarverblijf ook gedurende de rest van het jaar door het mannetje als verblijf gebruikt.
- Met zomerverblijfplaats worden die verblijven bedoeld die niet duidelijk in gebruik zijn als kraam-, of paarverblijf. In een dergelijk verblijf kunnen groepjes of individuele mannetjes of vrouwtjes aanwezig zijn.

Soms kan één verblijf meerdere functies vervullen, bijvoorbeeld als zomer- en winterverblijf, maar ruimtes die bij voorkeur in de zomer- of in de winter worden gebruikt bestaan ook. De

gewone dwergvleermuis is daarbij plaatstrouw. Jaar in jaar uit worden geschikte verblijven steeds opnieuw gebruikt, vaak in dezelfde periode van het jaar.

Behalve dat dieren van verblijfplaats wisselen tussen perioden in het jaar, vinden ook in een bepaalde periode regelmatig wisselingen van verblijfplaats plaats. Duits onderzoek geeft aan dat een groep vrouwtjes van een kraamkolonie gedurende het zomerseizoen dagelijks tot wekelijks van verblijfplaats wisselt. Zelfs in kraamtijd, als er niet vliegvlugge jongen zijn, wisselen de vrouwtjes soms, met hun jong, van verblijf (Simon et al. 2004). Het kan daarbij ook gebeuren dat de dieren van eenzelfde kraamkolonie op een nacht niet allemaal op dezelfde plek verblijven, maar dat de kolonie is gesplitst.

Eigenschappen van een verblijfplaats

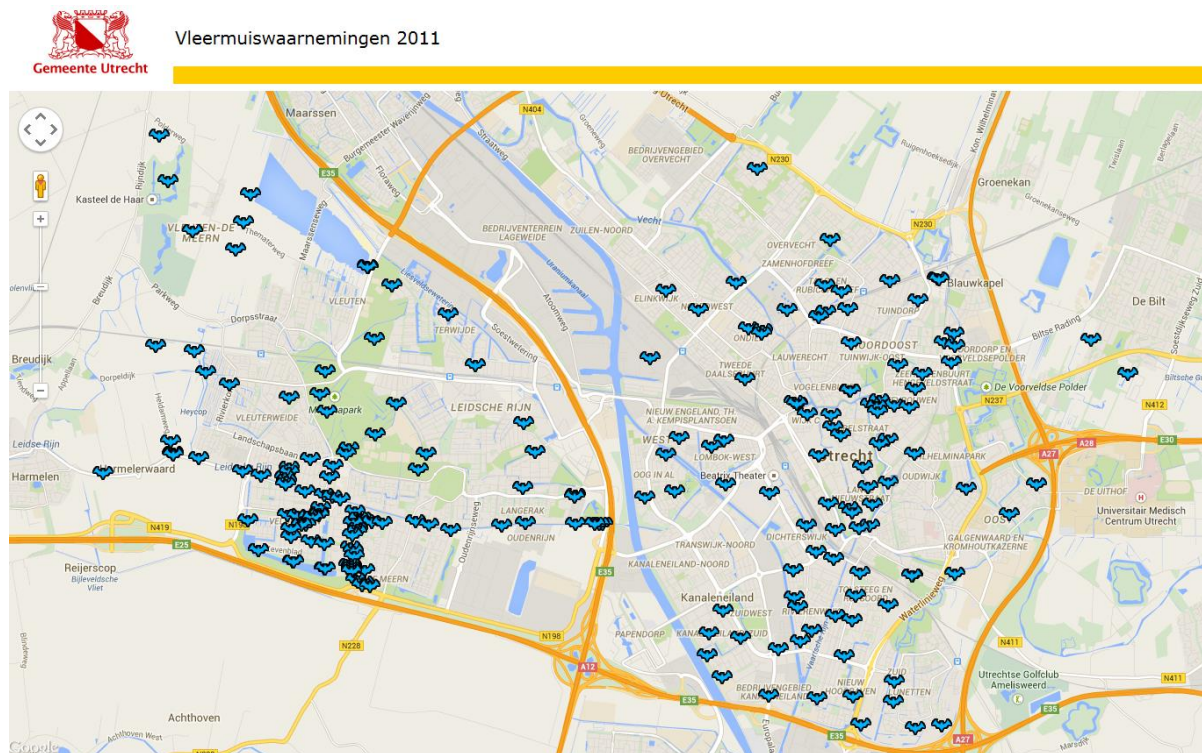
De gewone dwergvleermuis gebruikt vooral kiervormige of spleetvormige ruimten als verblijfplaats. Vrij hangende dieren worden nooit gevonden. In de verblijfplaats moet voldoende ruimte zijn, zodat dieren zich kunnen verplaatsen naar koelere of warmere plekken. Belangrijk voor een verblijfplaats is verder dat de aanvliegroute naar de invliegopening vrij is van obstakels en verlichting. Invliegopeningen zelf kunnen nauw zijn, vanaf 1,2–1,3 centimeter, waarbij de plek waar ze landen een ruw oppervlakte moet hebben. (Simon et al. 2004).

Vliegroutes

Een laatste onderdeel van de leefomgeving van de gewone dwergvleermuis vormen de vliegroutes, tussen verblijfplaats en optimaal voedselgebied. Gewone dwergvleermuizen kiezen daarbij voor routes met weinig licht, weinig verkeer en geleidende structuren zoals bomen of gebouwen. Landschapselementen die enerzijds beschutting bieden en anderzijds insectenrijk zijn, zijn ideaal. Het gaat in de stad vooral om straten met bomenrijen, en routes langs watergangen. In de parken en het buitengebied kunnen bosranden en houtwallen deze functie ook vervullen.

5.2 Aanwezigheid van vleermuizen in Utrecht

In 2011 het 'jaar van de vleermuis' is bewoners van de stad Utrecht gevraagd vleermuiswaarnemingen door te geven op onze website. Dit leverde een kaart met veel meldingen (figuur 13) en veel leuke reacties van inwoners op. Veel mensen waren nieuwsgierig naar de vleermuissoort die zij in hun achtertuin hadden.

Figuur 9. Vleermuiswaarnemingen in het jaar van de vleermuis (2011)

Batlogger

Met de komst van de Batlogger werd het mogelijk om bij bewoners in de tuin vleermuisgegevens te verzamelen. Een Batlogger is een soort batdetector die start met opnemen als een geluid wordt beoordeeld als een mogelijk vleermuisgeluid. Dit geluidsbestand wordt opgeslagen op de harde schijf. Deze geluiden kunnen achteraf op de computer geanalyseerd worden. Aan de hand van de geluidsgrafieken kan worden bepaald welke vleermuissoort het betreft. In 2013 is op deze manier de stad steekproefsgewijs onderzocht op het voorkomen van vleermuizen met het project 'hopping detector'.

Methodiek – batlogger door de achtertuinen van Utrecht

De Batloggers nemen twee tot drie nachten met goed weer alle passerende vleermuizen op, tevens wordt de locatie vastgelegd door middel van een ingebouwde GPS. Op iedere locatie wordt minstens twee nachten gemeten, zodat ook een indruk verkregen kan worden van de variatie door weersomstandigheden. Met elke Batlogger zijn op ongeveer 50–70 locaties de soort en het gedrag van aanwezige vleermuizen vastgesteld. De reikwijdte van de detector is in open gebied voor gewone dwergvleermuizen ongeveer 0,07 km². Voor rosse vleermuizen is dit zelfs $4,5 \times 50 - 70 = 0,22 - 0,31$ km². Met twee stand-alone detectors kan dan in 1 jaar (75 tuinen) respectievelijk zo'n 5,3 km² – 18,8 km² van de stad onderzocht worden. Dit beslaat 19% van de stad (99,21 km²).

De hopping detectors geven een goed beeld van het voorkomen van jagende vleermuizen in de bebouwde omgeving van Utrecht. Het bepalen van verblijfplaatsen met hulp van deze detectors is echter niet mogelijk. Om de verblijfplaatsen van Utrecht te achterhalen is nader onderzoek nodig.

Batlogger in achtertuin (foto; W. van Vooren)

Inventarisatie 2014

In 2014 is in 5 deelgebieden (zie figuur 2) door ecologische adviesbureaus onderzoek gedaan naar verblijfplaatsen van grotere groepen vleermuizen. De selectie van deze 5 pilotgebieden was gebaseerd op de mate waarin ontwikkelingen waren gepland en om deze manier van inventariseren uit te proberen.

Methodiek kraam- en zomerverblijfplaatsen

In de ochtendschemering fietsen experts van ecologische adviesbureaus door de wijk en zoeken ze naar groepen zwermende vleermuizen met een batdetector. Een vleermuisexpert doet minimaal 3 fietsronden in de ochtendschemering door de wijk. Gebouwen waarvan bekend is dat er ontwikkelingen gaan plaatsvinden worden hierbij expliciet meegenomen (zie hiervoor www.utrecht.nl/uitvoeringsprogramma). Locaties met veel vleermuisactiviteit uit het bathopper-onderzoek worden nader onderzocht. Gebouwen met veel uitvliegende vleermuizen worden met adres genoteerd met een indicatie van het aantal invliegende dieren in tientallen. Periode van onderzoek is half mei tot half juli.

Tijdstip van onderzoek ligt tussen een uur voor zonsopkomst en een uur na zonsopkomst. Onderzoek gaat alleen door bij de juiste weercondities: temperatuur hoger dan 7 graden Celsius, droog tot maximaal motregen, windkracht is minder dan 5 Bft.

Methodiek winterverblijfplaatsen

In Utrecht is gewerkt met een nieuwe methodiek om winterverblijfplaatsen in de stad te lokaliseren. Hiervoor is de massa overwinteringsplaats 'De Inktpot' als ijkpunt gebruikt om gunstige weercondities voor het zwermen van vleermuizen vast te stellen. In bijlage A vindt u

de methodiek zoals deze is opgesteld door de Zoogdiervereniging. Op basis van ervaringen met deze methodiek in 2014 zijn er in 2015 enkele aanpassingen voor de Utrechtse situatie gedaan. Op basis van een pre-scan van de Zoogdiervereniging zijn de kansrijke gebouwen voor overwinteringslocaties per wijk geselecteerd. Als er gunstige zwermcondities zijn bij de Inktpot vindt er onderzoek in de rest van de stad plaats. Het ecologisch adviesbureau fietst langs alle gebouwen die vooraf bepaald zijn in de wijk en kijkt of hier het typische zwermgedrag van de gewone dwergvleermuis gehoord en gezien kan worden. Als er zwermende vleermuizen gezien worden wordt ook de invliegopening gezocht en het aantal zwermende dieren geschat. Ieder gebouw wordt 2 keer die nacht bezocht. In iedere wijk worden er op deze manier 2 keer alle kansrijke gebouwen onderzocht.

Paarverblijfplaatsen

Er is in Utrecht geen apart onderzoek gedaan naar paarverblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis. Onderzoek in Tilburg, Rheden en een aantal wijken van Rotterdam wijst uit dat paarverblijven over de hele bebouwde kom voorkomen. Gezien de ontwikkelingen die plaats vinden in de stad, de vele alternatieve paarplaatsen waar mannelijke vleermuizen over beschikken en het gemak waarmee deze in nieuwbouw of na renovatie weer beschikbaar kunnen worden gemaakt, zal de gunstige staat van instandhouding van de gebouwbewonende vleermuizen in Utrecht niet van deze verblijfplaatsen afhangen. Wel moeten we zorgen dat er voldoende paarverblijven in de stad aanwezig blijven nabij bekende grotere verblijven en vliegroutes. De paarverblijven vervullen tenslotte een essentiële functie voor het voortbestaan van de populatie.

Inventarisatie 2015

In 2015 is op dezelfde wijze als in 2014 geïnventariseerd. Het onderzoeksgebied betreft nu de rest van de stad buiten de 5 gebieden die in 2014 zijn onderzocht (zie figuur 2). In de wijken waar veel vleermuisactiviteit was is een extra zomerronde gedaan om mogelijke gemiste verblijfplaatsen alsnog te ontdekken. In 2015 ondersteunen vrijwilligers het adviesbureau bij hun zoektocht.

Onderzoeksinspanning

Het veldwerk naar zomerverblijfplaatsen bestond uit drie veldronden. In 2015 is voor een aantal wijken met veel vleermuisactiviteit een vierde veldronde uitgevoerd. In 2015 is door Eelerwoude in totaal 12.230 minuten aan veldonderzoek uitgevoerd (gemiddeld circa 4.100 minuten per veldronde per deelgebied). Eelerwoude heeft hiertoe de stad verdeeld in deelgebieden die het formaat hebben dat gedurende 1 nacht goed te onderzoeken is en logische en herkenbare grenzen in het veld hebben. In werkelijkheid lag de onderzoeksintensiteit hoger omdat de ureninzet van de vrijwilligers hierin niet is meegenomen. Dit omdat het aantal vrijwilligers per veldbezoek sterk varieerde, evenals de effectieve bijdrage van de vrijwilligers aan het veldonderzoek.

Beoogde inventarisatie 2016 en verder

Met vrijwilligers worden de adressen van de grotere verblijfplaatsen (> 10 individuen) gecontroleerd op bezetting. Tijdens deze ronden houden de vrijwilligers hun ogen en oren open om mogelijke nieuwe verblijfplaatsen te ontdekken. Bij voldoende aanmeldingen van vrijwilligers is het mogelijk om ook de kleinere verblijfplaatsen te onderzoeken op het daadwerkelijk aantal vleermuizen wat er gebruik van maakt.

Mocht het aantal vrijwilligers onvoldoende blijken om de grotere verblijfplaatsen te controleren op bezetting, dan zal hiervoor een ecologisch adviesbureau worden ingehuurd.

5.3 Resultaten inventarisaties

Resultaten ‘hopping detector’ – onderzoek met de batlogger

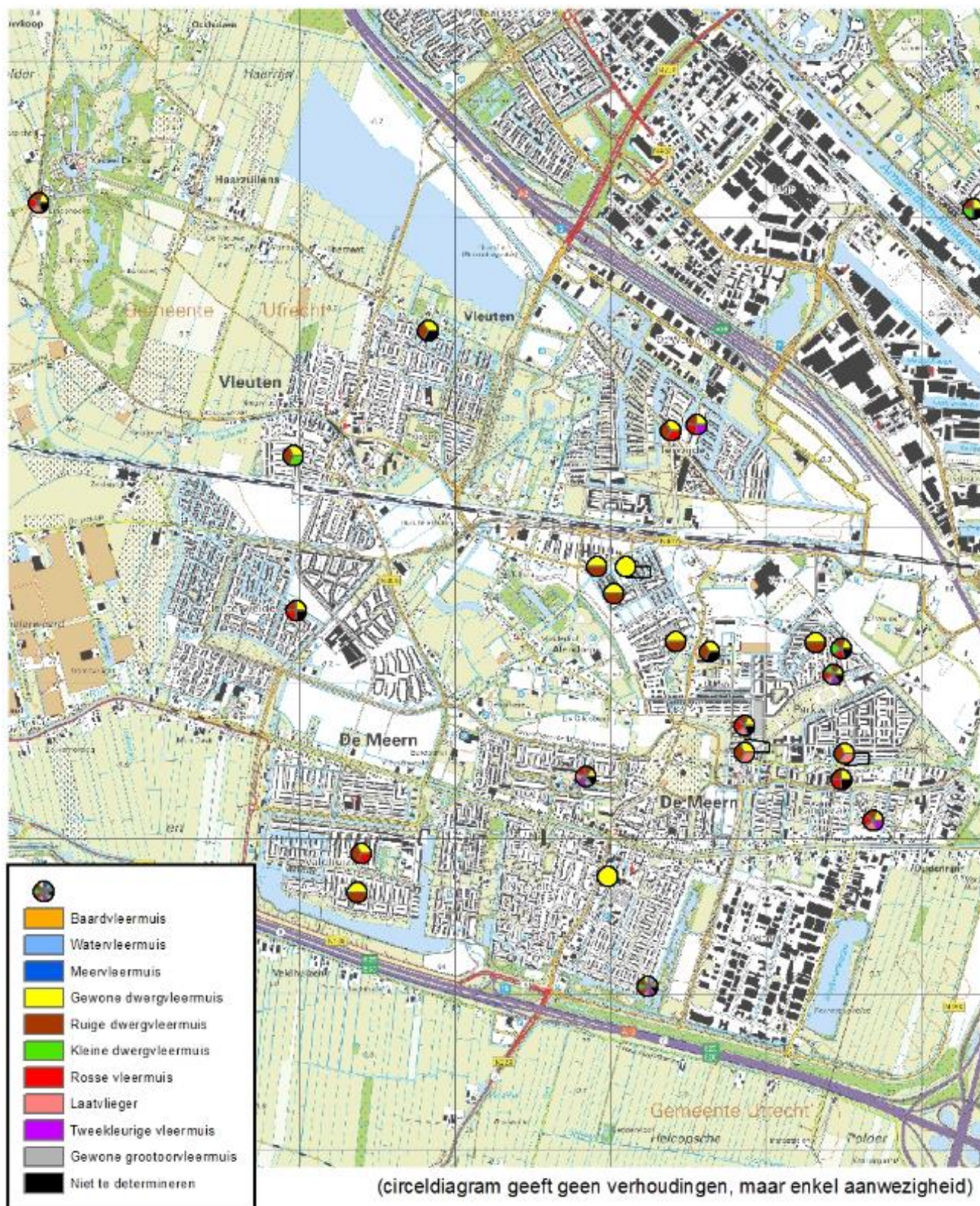
Onderstaande twee kaarten laten de verschillende soorten vleermuizen zien die zijn gevonden in de achtertuinen. Deze resultaten leggen een basis om een inschatting te maken van de situatie op andere plekken.

Met het onderzoek van de bathopper kon worden vastgesteld dat in de achtertuinen in Utrecht veruit de meeste waarnemingen van vleermuizen de gewone dwergvleermuis betrof (95%). De ruige dwergvleermuizen (3%) de daaropvolgende ‘meest aanwezige soort’.

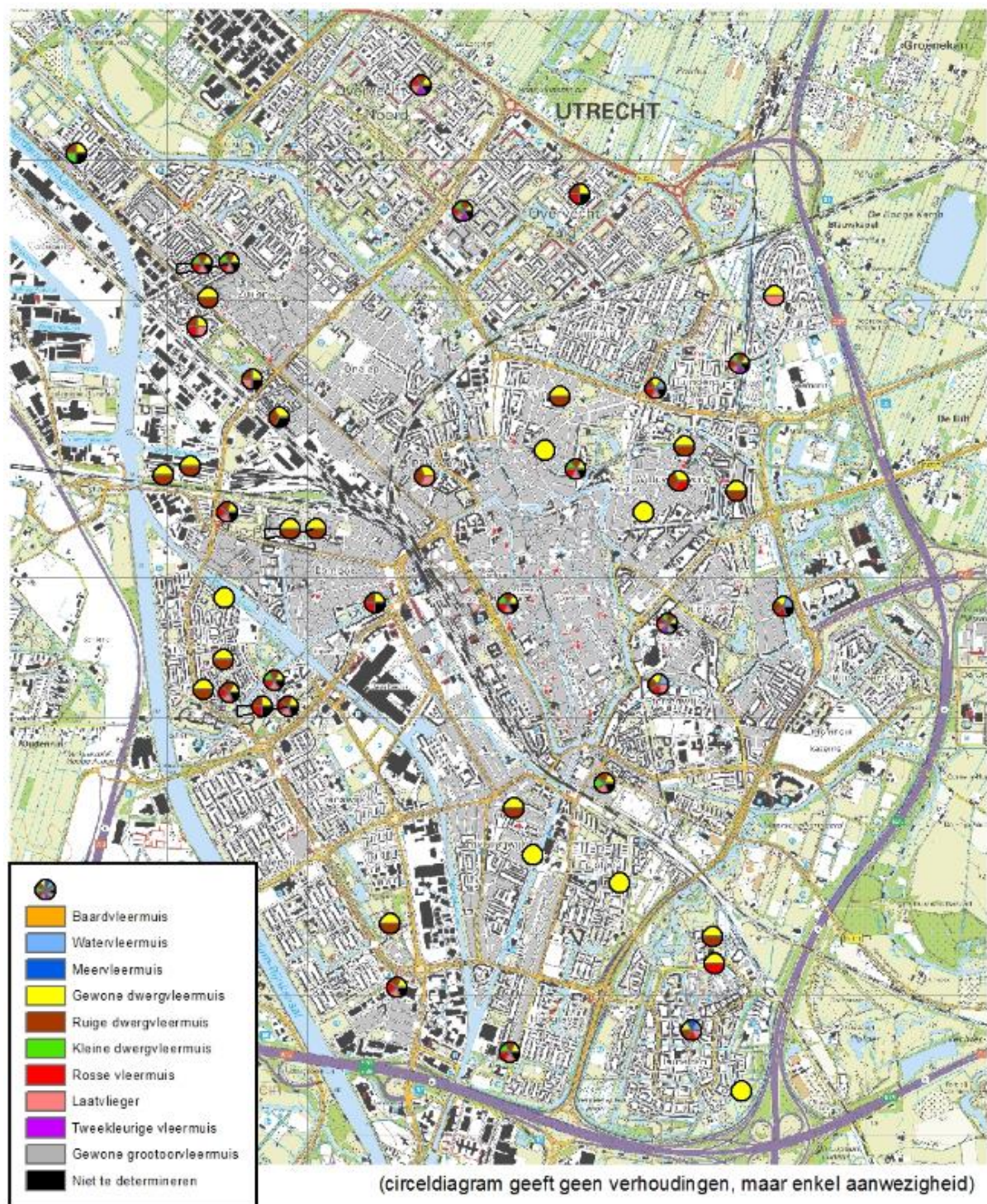
Alle soorten dwergvleermuizen kunnen in het urbane gebied het beste uit de “voeten”. Dieren kunnen enige afstand afleggen tussen de verschillende voedselgebieden, zijn minder gevoelig voor verlichting en (kleine) doorsnijdingen.

Laatvliegers werden bij dit onderzoek verrassend genoeg maar spaarzaam waargenomen. Het merendeel van de waarnemingen komt van vier locaties; Bochtdijk (Leidsche Rijn), Zuilen, Parkwijk (nabij de Meern) en Overvecht (Hanoidreef) (figuur 11). Laatvliegers in de gemeente Utrecht werden waargenomen in tuinen vlakbij drie landschapstypen: brede grasland wegbermen, oude gazons of kleine hooiweides.

Gezien de grote aantallen gewone dwergvleermuis richten we onze inspanningen voor het Soortmanagementplan op deze soort. De ‘andere gebouwbewonende soort’ laatvlieger zal los van het SMP nader onderzocht worden.

Figuur 10. Batloggerwaarnemingen van vleermuissoorten in achtertuinen in Vleuten, De Meern en Leidsche Rijn.

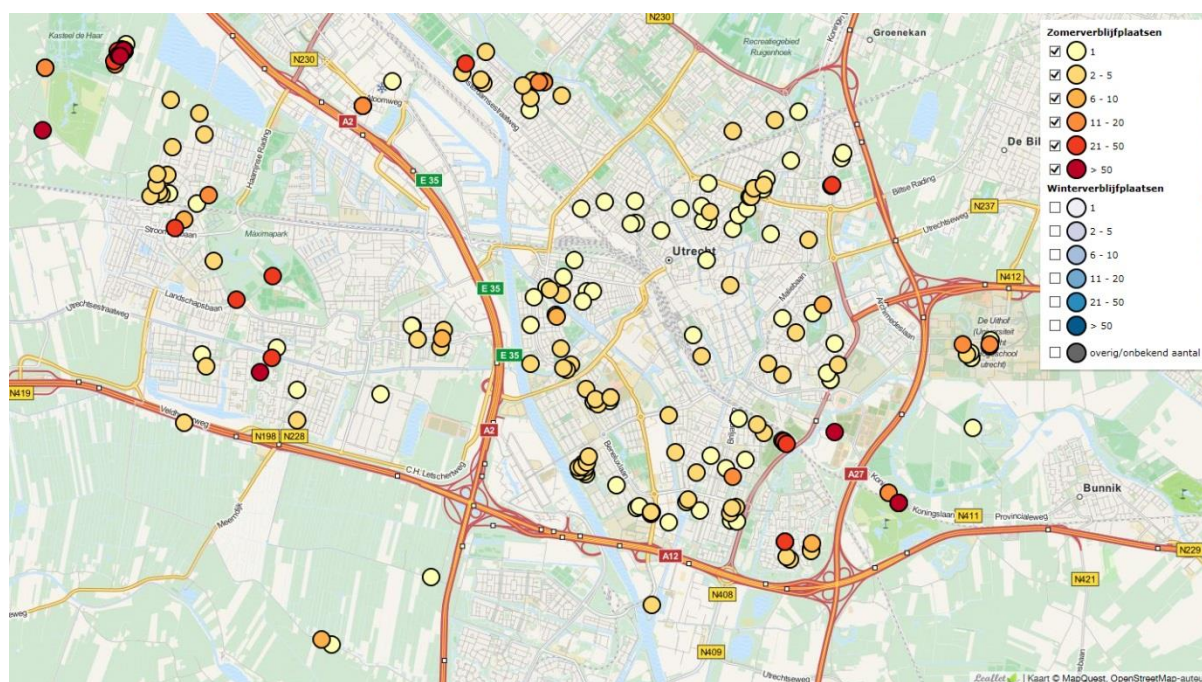
Figuur 11. Batloggerwaarnemingen van vleermuissoorten in achtertuinen in de oostkant van Utrecht.

Resultaten verblijfplaatsenonderzoek in 2014 en 2015

De adressen van de gebouwen waar invliegende vleermuizen zijn gezien en de specifieke invliegplekken zijn genoteerd in een excel-tabel met straatnaam en huisnummer of in een GIS-app ontwikkeld door Eelerwoude.

Zomerverblijfplaatsenonderzoek

In 2015 zijn er op minstens 145 locaties zwermende vleermuizen vastgesteld, met een som van totaal minimaal 1.300 individuen. Hiervoor geldt dat er een aantal dubbeltellingen in zitten doordat sommige verblijfplaatsen meerdere veldrondes zijn geteld om bijvoorbeeld het aantalsverloop van de betreffende locatie gedurende het seizoen bij te houden. De grootste verblijfplaats betrof 129 gewone dwergvleermuizen in Haarzuilens. In de meeste situaties betrof het verblijfplaatsen waar (veel) kleinere aantallen zijn aangetroffen. In 49 verblijfplaatsen betrof het slechts 1 exemplaar.

Figuur 12. Overzicht zomerverblijfplaatsen 2014 en 2015

Zomerverblijfsplekken

De grotere zomerverblijfplaatsen (> 11 individuen) worden in Utrecht vooral gezien aan de randen van de stad of in de nabijheid van water of groengebieden. In de dichtbebouwde gebieden meer in het midden van de stad zijn geen grote zomerverblijfplaatsen gevonden.

Kraamgroepen

Alle mogelijke kraamgroepen die gevonden zijn in het onderzoek betreffen gebouwen aan de stadsrand nabij grote groene gebieden of het Maximapark. De resultaten wijzen op 6 tot 9

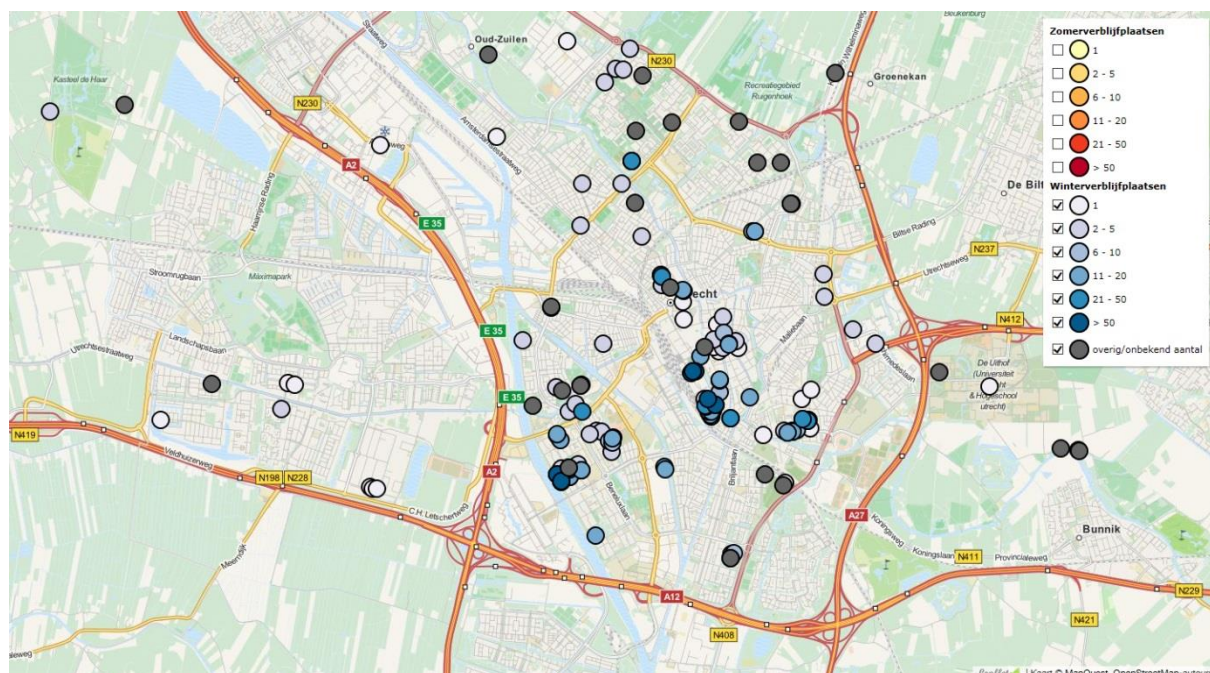
kraamgroepen. Het betreft de volgende 'kraamgebieden' Haarzuilens, Vleuten, De Meern, Lunetten & Hoograven, Gazellebuurt, Koningsweg, Noordoost & Voordorp, Zuilen & Lage Weide en wellicht de Uithof (kleine groep).

Soms wordt een groepje grotere verblijfplaatsen doorsneden door een barrière (bijv. A27) waarvan op dit moment onduidelijk is of deze vleermuizen daadwerkelijk belemmert. Soms lijkt de afstand tussen kraamverblijfplaatsen groter dan we verwachten dat een kraamgroep zou afleggen. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen welke verblijfplaatsen door 1 groep gebruikt worden.

Winterverblijfplaatsenonderzoek

In totaal zijn in 2015 tijdens het winteronderzoek op 108 locaties zwermende gewone dwergvleermuizen vastgesteld op één of meerdere plekken rondom in totaal 60 gebouwen. Bij grotere gebouwen wordt er op meerdere plekken rondom het gebouw gezwermd. Van deze 60 gebouwen werden er 34 gevonden in gebouwen die door de Zoogdiervereniging zijn aangewezen als potentieel geschikt als winterverblijfplaats. Daarnaast zijn op 26 locaties in de binnenstad winterverblijfplaatsen vastgesteld.

Een aantal gebouwen is tijdens het onderzoek niet of gedeeltelijk onderzocht. Dit kwam doordat tijdens het veldwerk bleek dat de betreffende gebouwen werden omgeven door hekwerk en de onderzoekers hierdoor niet het terrein op konden, of doordat het onderzoek alleen voor het deel van het gebouw dat bereikbaar was vanaf de openbare weg uitgevoerd kon worden. In totaal zijn in de verblijfplaatsen 1.916 individuen vastgesteld. Dit is exclusief dubbeltellingen en de aantallen in De Inktpot.

Figuur 13. Overzicht winterverblijfplaatsen 2014 en 2015

Winterverblijfplaatsen

De grotere winterverblijfplaatsen (> 11 individuen) worden in Utrecht vooral gezien in het midden van de stad. Het massa winterverblijf (> 500 individuen) de Inktpot is niet het enige winterverblijf in het centrum. In de wijk Kanaleneiland is ook een groot aantal winterverblijfplaatsen gevonden. Hier vinden we de juiste flatgebouwen (hoog, met spouw, nog niet geïsoleerd). Verder zijn de ziekenhuizen in trek, naast het ziekenhuis in Overvecht, is ook een overwinteringsverblijfsplek gevonden bij het Diakonessenziekenhuis.

5.4 Populatiegrootte en trends

Populatiegrootte

In de gemeente Utrecht wordt de populatie van gewone dwergvleermuis in de zomer geschat op minimum 2.000 en maximum 3.500 dieren. Deze schatting is gemaakt op basis van de waargenomen aantallen tijdens het zomeronderzoek, gecombineerd met de expertise van de verschillende professionals waarbij de waarnemingen zijn geëxtrapoleerd naar de rest van de deelwijken en bij elkaar opgeteld.

Aan de hand van de resultaten van het onderzoek naar winterverblijfplaatsen wordt de populatie gewone dwergvleermuizen in de winter geschat op minimum 4.000 tot maximum 6.000 gewone dwergvleermuizen. Dit op basis van de onderzoeksresultaten van Eelerwoude van 60 gebouwen met 1916 individuen en een inschatting van de Inktpot (massawinterverblijfplaats) van 3000 – 9000 individuen.

Het aantal overwinterende dwergvleermuizen lijkt (aanzienlijk) groter dan het aantal dieren in het zomerhalfjaar. Dit zal deels worden veroorzaakt door aanwas van jongen, maar het impliceert ook dat de stad Utrecht een functie heeft voor overwinterende dieren van buiten de stad.

Om een nog beter beeld te krijgen van de populatie-omvang zullen er de komende jaren bij de verblijfplaatsen uitvliegtellingen plaatsvinden.

Trend

Er is nog geen meetnet wat de trend van urbane vleermuissoorten volgt. Daardoor zijn er dus geen uitspraken mogelijk over een stijgende of dalende lijn van de populatie. De Zoogdiervereniging werkt een methodiek uit (VleerMUS) die in 2016 voor het eerst getest kan worden. Met de resultaten van deze methodiek kunnen we na enkele jaren een trend bepalen.

De Inktpot, een massa-overwinteringslocatie van de gewone dwergvleermuis.

6 Overige gebouwbewonende soorten

6.1 Overige gebouwbewonende soorten

Het soortenmanagementplan is opgesteld voor 3 diersoorten. Er zijn echter meer plant- en diersoorten die voor hun voortbestaan (deels) afhankelijk zijn van gebouwen. De komende jaren zal onderzoek naar deze diersoorten plaatsvinden en beoordeeld worden of er een noodzaak is om voor deze soorten ook een soortenmanagementplan op te stellen.

Vogels

Huiszwaluw, zwarte roodstaart, slechtvalk, spreeuw, kauw, zilvermeeuw, mantelmeeuw, visdief en scholekster zijn vogels die ook in, op of aan gebouwen kunnen worden aangetroffen.

Van de huiszwaluw zijn geen nesten bekend in de bebouwde kom van Utrecht.

Van de overige soorten zijn anekdotische waarnemingen van broedgevallen, bijvoorbeeld de kolonie visdiefjes op het dak van het bedrijf Vögele in Lage Weide.

Muurplanten

Ook muurplanten zijn te beschouwen als gebouwbewonende soorten. Hiervan is vooral gele helmbloem als beschermde soort aan/op gebouwen te verwachten. Tegelijkertijd is dit ook een tuinplant en komt deze veel voor in de stad. In de gedragscode van de Gemeente Utrecht staat omschreven hoe men om gaat met (beschermde) muurplanten om de negatieve effecten van de werkzaamheden zoveel mogelijk te beperken. In de nieuwe Wet natuurbescherming komen gele helmbloem en tongvaren niet meer voor als te beschermen planten. Utrecht blijft bij renovaties rekening houden met de muurplanten en behoudt daarmee het kerngebied voor deze plantensoorten.

Figuur 14. Gele helmbloem komt vooral voor in en om de binnenstad van Utrecht.

Vleermuizen

Gewone en ruige dwergvleermuis kunnen in het urbane gebied het beste uit de “voeten”. Deze vleermuizen kunnen enige afstand afleggen tussen de verschillende voedselgebieden, zijn minder gevoelig voor verlichting en (kleine) doorsnijdingen. Zoals eerder gesteld was gewone dwergvleermuis met 95% verreweg de meest dominante soort in het stedelijk gebied van de stad Utrecht. Ruige dwergvleermuizen (3%) en kleine dwergvleermuizen (<0,05%) zijn veel minder aanwezig.

Laatvliegers werden verrassend weinig opgenomen (0,5%). Deze soort lijkt zich een sterk verstedelijkte stad als Utrecht niet goed te kunnen handhaven. Waarschijnlijk zijn er in het stedelijk gebied nog 3–5 kleine groepjes aanwezig in Zuilen, Hoograven en de Meern. Een grotere groep is waarschijnlijk aanwezig in het buitengebied van Vleuten–de Meern en in het buitengebied van Oud–Zuilen.

De gewone grootoorvleermuis, een soort die zijn voedsel van blaadjes in bomen ‘afplukt’, werd in enkele parkgebieden opgenomen en op twee andere locaties (Wittevrouwen en dorpskern de Meern). Deze soortgroep verblijft in groepen bomen met speciale boomholten of op historische zolders gelegen in het buitengebied. Het is niet uit te sluiten dat die ook in (oudere?) woonhuizen in Utrecht zal zitten. Ze zijn alleen moeilijker te vinden. Gewone grootoren weten zich mogelijk nog wel op enkele plekken te handhaven (Kerk bij Wittevrouwen, oude kern de Meern en Oud Zuylen).

In de tuinen werden vooral geluiden opgenomen van gewone en ruige dwergvleermuis. Soorten van de Myotis-groep (baard-, meer-, watervleermuis en franjestaart) hoorden we slechts sporadisch in tuinen. Altijd waren dit tuinen grenzend aan water en vaak aan de rand de stad.

6.2 Vervolgonderzoek overige gebouwbewonende soorten

Vervolgonderzoek zal waar mogelijk met vrijwilligers plaatsvinden. Ten eerste om de betrokkenheid bij natuur in Utrecht te vergroten, ten tweede om het budget voor extra maatregelen zo hoog mogelijk te houden. Een randvoorwaarde is wel dat de begeleiding bij het onderzoek gedaan wordt door professionals.

Laatvlieger

Uit de analyse van de bathopper onderzoeken blijkt dat de laatvlieger niet veel gehoord wordt in achtertuinen. Een grote populatie binnen de gemeentegrenzen lijkt onwaarschijnlijk. Voor een betere bescherming van deze vleermuissoort gaan we gericht onderzoeken waar de verblijfplaatsen van de laatvlieger zich (nog) bevinden.

Ruige dwergvleermuis

Het bathopper onderzoek geeft aanleiding om te onderzoeken of de ruige dwergvleermuis in Utrecht voornamelijk in bomen wordt aangetroffen of ook in gebouwen.

Grootoorvleermuis

Met het opnieuw leven inblazen in de zoldertellingen worden wellicht een aantal grootoorvleermuisverblijfplaatsen (her)ontdekt en aan de te beschermen locaties toegevoegd.

Vogelsoorten

De broedplekken op of in gebouwen zullen aan de gemeentelijke database worden toegevoegd zodat werkzaamheden tijdens de broedtijd kunnen worden voorkomen.

In overleg met in- en externe deskundigen (voornamelijk mensen die al eens eerder stadsvogels hebben geïnventariseerd in Utrecht) zal bekeken worden hoe dit het beste kan worden gedaan.

Steenbreekvarens groeien veel langs de grachten van Utrecht.

7 Ruimtelijke ontwikkelingen in Utrecht

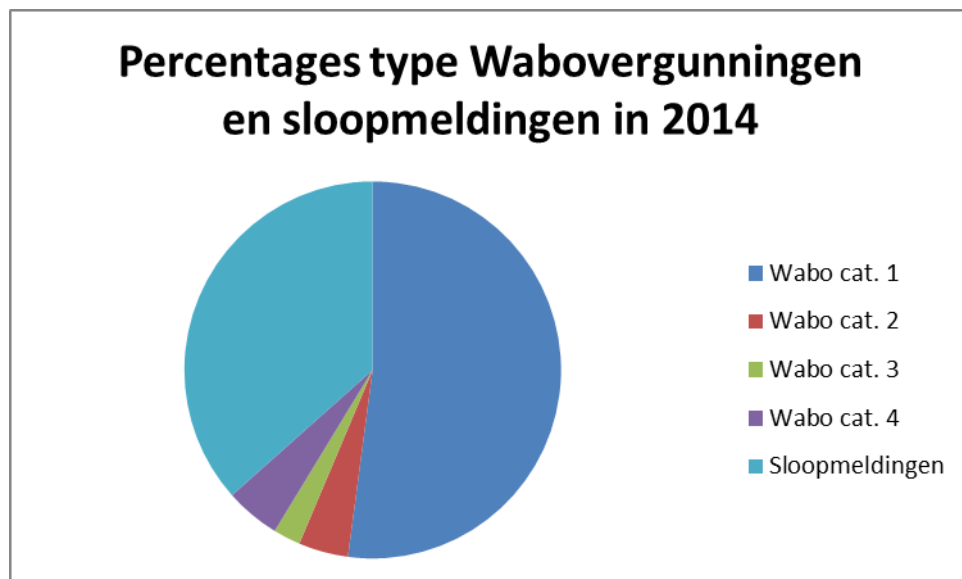
7.1 Algemeen

Een stad is continu in ontwikkeling. Er wordt gesloopt, gerenoveerd, geïsoleerd, aangepast en nieuw gebouwd. Er verdwijnt groen, er komen braakliggende terreinen bij. Steeds meer verbouwingen kunnen tegenwoordig zonder vergunning worden gedaan. Voor gebouwbewonende soorten levert dat bedreigingen op voor hun leefomgeving. Bij nieuwbouw zijn er echter ook kansen.

Bij werkzaamheden aan gebouwen of het slopen van gebouwen kunnen de volgende negatieve effecten voor de soort plaatsvinden:

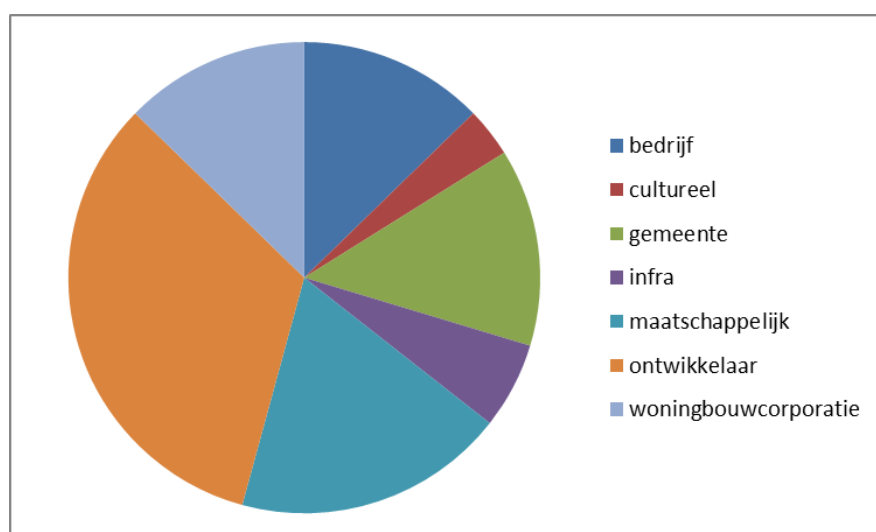
- Vaste rust- of verblijfplaatsen kunnen worden beschadigd of worden weggenomen.
- Eieren kunnen worden beschadigd of vernield, wanneer er wordt gewerkt binnen de voortplantingsperiode van vogels.
- Dieren kunnen worden gedood of verwond.
- Potentieel geschikte nest- of verblijfplaatsen kunnen verdwijnen of ontoegankelijk worden gemaakt.

In Utrecht zijn meerdere bouwende partijen actief. Meer dan 50 % van de bouwaanvragen die de gemeente binnen krijgt betreft kleinere bouwinitiatieven zoals het plaatsen van een dakkapel, of het uitbouwen van een woning. Dit betreft meestal particuliere initiatieven waarvan gezien de grootte van de bouwsom geen onderzoek naar flora en fauna wordt gevraagd. Bij grotere bouwinitiatieven wordt wel actief gecontroleerd op het aanleveren van informatie over beschermde flora- en fauna bij de bouwvergunningsaanvraag.

Figuur 15. Percentage afgegeven Wabo-vergunningen en sloopmeldingen naar type

Om inzicht in te krijgen in het type bouwers welke in Utrecht actief zijn, zijn de bouwaanvragen van grote projecten uit 2013 en 2014 geanalyseerd. De meeste grote bouwvergunningen (categorie 3 en 4) worden aangevraagd door projectontwikkelaars (36%), daarna volgen de Gemeente (14%), woningbouwcorporaties (13%) en bedrijven (13%). De categorie 'Maatschappelijke organisaties' bevat vooral scholen en sportaccommodaties, en klein deel van de aanvragen komt uit de culturele, medische en infrastructurele hoek.

Figuur 16. Bouwaanvragen van > € 1.000.000 uit 2013 & 2014 ingedeeld in categorieën

Bij werkzaamheden aan gebouwen en bij ruimtelijke ontwikkelingen zijn er ook kansen voor de realisatie van potentieel geschikte nest- of verblijfplaatsen. Er zijn diverse mogelijkheden om geschikte plekken te realiseren. Dit kan in de vorm van (nest)kasten, neststenen en Soortenmanagementplan de Utrechtse aanpak diervriendelijk bouwen

nestpannen. Ook kunnen bij nieuwbouw of verbouw specifieke holten worden gemaakt voor dieren of toegankelijk worden gehouden voor dieren.

7.2 Risico's voor de gierzwaluw

De meeste gierzwaluwnesten zijn te vinden in eengezinswoningen, en in hogere gebouwen. In de meeste wijken zijn de woningen in het bezit van particuliere eigenaren. Hier zullen geen grootschalige ontwikkelingen plaatsvinden. De grootste bedreiging voor de gierzwaluw is het onderhoud van huizen (vooral aan daken), het bouwen van een dakkapel of andere kleine bouwactiviteiten. Per bouwactiviteit zal het effect op de gierzwaluwpopulatie klein zijn doordat er slechts 1 of 2 verblijfsplekken verdwijnen. Echter doordat er geen verblijfsplaatsen voor terugkomen en door renovaties ook potentiële verblijfsplekken verdwijnen, maakt het dat al deze kleine effecten op termijn in totaal een groot effect hebben op de populatie.

Daar waar de gierzwaluwnesten gevonden worden in gebouwen van woningbouwcorporaties of in hoogbouw zijn de risico's dat de hele kolonie in één keer al haar nestplekken verliest het grootst.

Een ander risico ontstaat als er obstakels voor de invliegopening worden aangebracht (zoals steigers) waardoor de vrije uitvliegroute van de gierzwaluw belemmerd wordt.

7.3 Risico's voor de huismus

Nestplaatsen van de huismus worden in Utrecht voornamelijk gevonden in eengezinswoningen met tuinen of nabij openbaar groen. Zolang er sprake is van een bouwactiviteit die een enkele nestplaats in de straat betreft zal dit de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar brengen. Als er echter geen nieuwe nestplaats voor terug komt en er steeds meer nestplaatsen in de wijk verdwijnen dan is de gunstige staat van de populatie wel in het geding. Bij het grootschalig onderhoud van een straat zoals door woningbouwcorporaties wordt uitgevoerd kan de duurzame instandhouding van de huismuspulatie ook in gevaar komen. Een minder onderkend gevaar is het verwijderen van struiken, heggen en gevelbegroeiing. Voor het behouden van een duurzame populatie huismussen in Utrecht zijn naast de nestlocaties vooral de schuilmogelijkheden rondom de bebouwing een cruciale factor. De gemeente is inrichter en beheerder van het openbaar groen. Over het particulier groen heeft zij geen zeggenschap.

7.4 Risico's voor de gewone dwergvleermuis

Verblijfplaatsen

Vleermuizen hebben een netwerk van verblijfplekken nodig om zich overdag te verschuilen, voedselgebieden om te eten en veilige routes om zich tussen deze twee plekken te verplaatsen. Sloop, renovaties, isolatiewerkzaamheden (spouwmuren) en verbouwingen kunnen leiden tot het verdwijnen van verblijfplekken. De verblijfplekken waar grotere aantallen vleermuizen

verblijven, zoals kraamverblijven en winterverblijven zijn daarbij voor de populatie van groter belang dan de verblijfplekken van individuen of paarverblijven. Maar ook zonder deze kleine verblijfsplekken heeft de populatie geen kans op een duurzaam voortbestaan.

Het aanbrengen van verlichting in de nabijheid van invliegopeningen maakt de verblijfplaats voor vleermuizen ongeschikt.

Het risico dat er dieren slachtoffer worden van menselijk handelen is vooral bij na-isolatie groot, omdat dit bij de vleermuis om hele groepen kan gaan.

Voedselgebieden

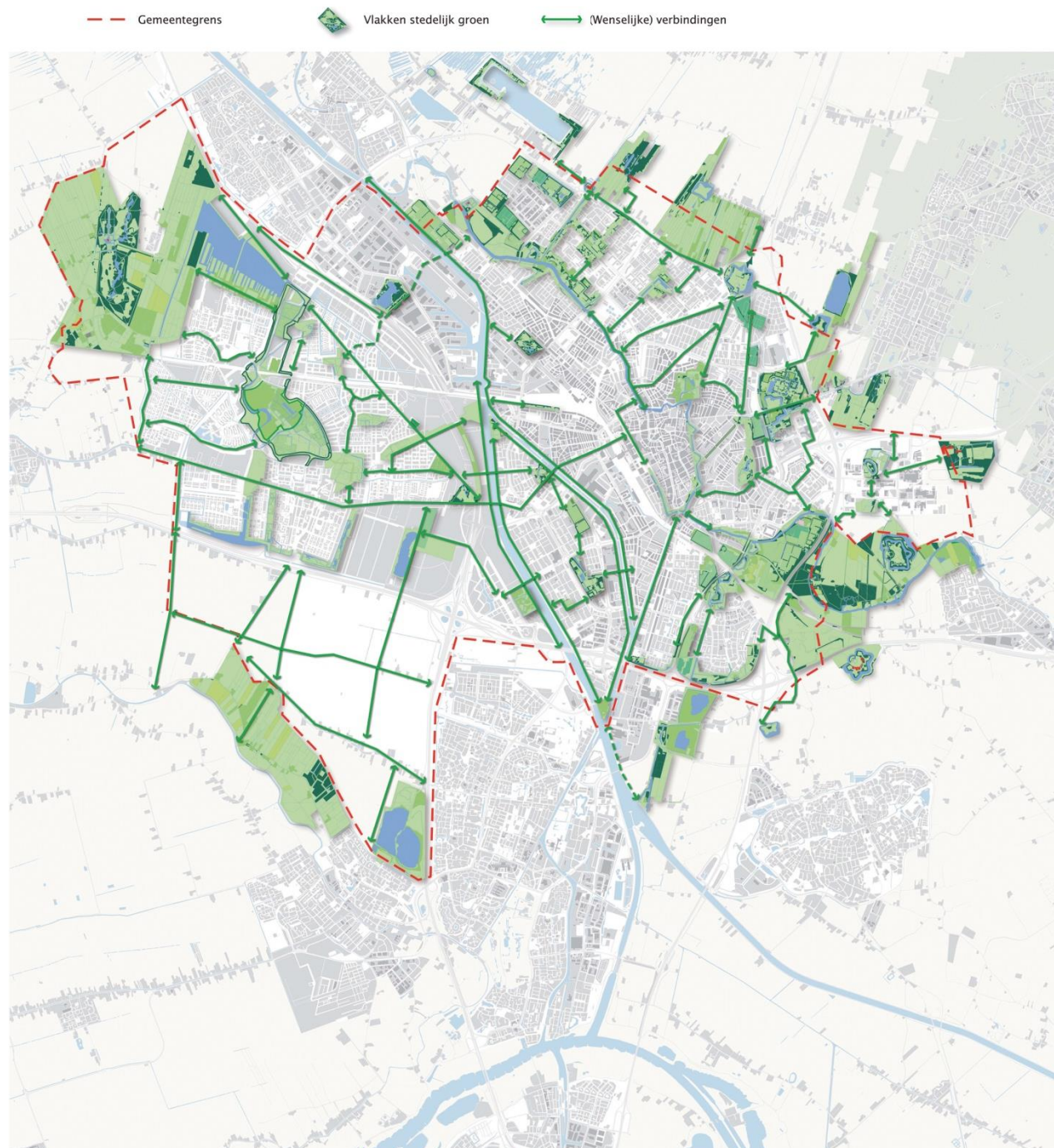
De gewone dwergvleermuis vindt haar voedsel in en boven de tuinen, groenzones en wateren van Utrecht. Door verlichting kan de kwaliteit van het voedselgebied afnemen. Door nieuwbouw in groene gebieden of dempen van watergangen kan de kwantiteit van de voedselgebieden afnemen. Natuurvriendelijker inrichten van de groene gebieden kan de voedselrijkdom verhogen.

7.5 Ontwikkelingen in het groen

De grotere groenzones en wateren zijn vastgelegd in het Groenstructuurplan Utrecht (2007) en daarmee beschermd via gemeentelijk beleid (zie figuur 20). In een Meerjaren Groen Programma worden de parken en verbindingen in de stedelijke groenstructuur verbeterd op het gebied van ecologie, landschap en recreatie. Verhoging van diversiteit in plantensoorten en variatie in type beplanting (kruidenvegetatie, struiken en bomen) verhoogt zowel de belevingskwaliteit van het stedelijk groen als ook de voedselmogelijkheden van de dieren in de stad, inclusief de huismus, gierzwaluw en gewone dwergvleermuis.

Variatie in beplanting verhoogt het voedselaanbod voor dieren.

Figuur 17. Visie stedelijke groenstructuur tot 2030

Een aandachtspunt blijft het voorkomen of verminderen van verlichting in de stedelijke groenstructuur en de aanwezigheid van barrières (gaten in de groene infrastructuur). In het Gemeentelijk Verlichtingsplan Utrecht 2008 zijn uitgangspunten opgenomen voor het beperken van verlichtingsniveaus waar dat mogelijk is. Dit betekent terughoudend verlichten in parken en groenstroken. In parkachtige gebieden is alleen verlichting aanwezig als daar een

doorgaande route doorheen loopt en er geen verlicht alternatief in de buurt is. In ecologische zones mag het verlichtingsniveau niet hoger zijn dan 0,5 lux.

Over de particuliere tuinen heeft de gemeente geen zeggenschap. Bescherming van dit voedselgebied kan alleen gebeuren door overtuiging van de bewoners.

In Utrecht mag overal waar de stoep breed genoeg is een geveltuin aangelegd worden.

8 Ontwikkelingsstrategie diervriendelijk bouwen

Een heldere Utrechtse aanpak diervriendelijk bouwen zorgt ervoor dat bouwers weten waar ze aan toe zijn, en dat er verblijfplaatsen voor dieren worden aangebracht daar waar het meest kansrijk is dat ze ook daadwerkelijk benut worden.

Een efficiënte besteding van geld waarbij zowel dieren als de bouwers profiteren.

Samenvattend bestaat de Utrechtse aanpak diervriendelijk bouwen uit:

1. Het beschermen van de bekende verblijfplaatsen.
2. Extra verblijfplaatsen stimuleren nabij bekende verblijfplaatsen.
3. Extra verblijfplaatsen realiseren passend bij de ontwikkeling.

Deze aanpak heeft de grootste slagingskans als veel bewoners en bouwende partners meedoen. Samen maken we Utrecht diervriendelijker.

8.1 Beschermen bekende verblijfplaatsen

Het beschermen van de verblijfplaatsen van de huismus, gierzwaluw en vleermuizen gebeurt op verschillende manieren.

Ten eerste wordt de informatie van bij de gemeente bekende verblijfplaatsen openbaar toegankelijk gemaakt, op een manier die de privacy van de gebouweigenaren niet schaadt.

Ten tweede wordt bij de aanvraag van een bouwvergunning gescreend op bekende verblijfplaatsen door de afdeling Bouwbeheer.

Ten derde wordt de lijst met bekende verblijfplaatsen regelmatig aangevuld met nieuw gevonden verblijfplaatsen. Verblijfplaatsen die langer dan 5 jaar niet zijn gebruikt door dieren worden niet meer opgenomen in de 'verblijfplaatsendatabase'.

Op een website www.utrecht.nl/diervriendelijkbouwen worden de laatste inzichten over diervriendelijk verbouwen en slopen gedeeld. Hiernaar zal verwezen worden in de communicatie naar gebouweigenaren van verblijfplaatsen. Zo komt deze informatie ook beschikbaar voor niet bouwvergunning plichtige activiteiten zoals na-isolatie.

8.2 Extra verblijfplaatsen stimuleren nabij bekende verblijfplaatsen

Gierzwaluw & huismus

Gierzwaluwen en huismussen broeden graag in de nabijheid van soortgenoten. Het creëren van extra nestelgelegenheid bijvoorbeeld door het ophangen van nestkasten heeft de meeste kans

van slagen in de gebieden waar soortgenoten al nestelen. Hiermee worden de gebieden waar nu al gierzwaluwen en huismussen nestelen weerbaarder tegen het verlies van enkele nestplekken.

Voor de gierzwaluw zijn de belangrijke gierzwaluwnestplekken beschreven in hoofdstuk 3. Ze zijn aanwezig in de “oudere woonbebouwing”, veelal eengezinswoningen van particulieren en corporaties. Huismus komt op veel plaatsen in Utrecht voor, hier zijn geen kerngebieden te benoemen.

Gewone dwergvleermuis

Verblijfplaatsen van vleermuizen liggen vaak nabij essentiële voedselgebieden. Nieuwe verblijfplaatsen nabij bekende verblijfsplekken hebben een snellere kans op ontdekking en zullen in nabijheid van de noodzakelijke voedselgebieden liggen.

Figuur 18. Kaart met zoekgebied nieuwe vleermuisverblijfsplekken

8.3 Extra verblijfsplekken passend bij de ontwikkeling

In Utrecht vinden meerdere gebiedsontwikkelingen plaats. Bij een leefbare stad hoort ook ruimte voor dieren in gebouwen. Bij ontwikkelingen waar woningen worden gebouwd met tuinen biedt dit op termijn geschikte leefomgeving voor de huismus. Bij de bouw wordt hier al rekening mee gehouden door bij iedere woning een huismusnestplaats te ontwikkelen. Deze

verblijfsplekken voor de huismus kunnen tevens door de gierzwaluw als broedplek of door de gewone dwergvleermuis als paarplek worden gebruikt. De opening naar de holte is groot genoeg voor alle drie de diersoorten. Of dit in de praktijk ook zal gebeuren zal nader onderzoek moeten uitwijzen.

Hogere gebouwen zonder groene omgeving zijn kansrijk voor de gierzwaluw. Deze vogel vindt haar voedsel in de lucht, ze hebben echter enkele meters vrije valruimte nodig onder hun nest. Bij hoge gebouwen is het mogelijk om voor de gierzwaluw minimaal 10 nestkasten (of een holte in het gebouw waar minimaal 10 gierzwaluwen in kunnen broeden) in of op het gebouw aan te brengen.

Gebouwen in de nabijheid van grotere waterpartijen of grotere groenstructuren zijn kansrijk voor de vleermuizen. Deze gebieden leveren voldoende voedsel, de vleermuizen helpen om in de stad insectenplagen te voorkomen. In spouwmuren of achter beplatingsmateriaal worden verblijfplaatsen voor vleermuizen gerealiseerd.

8.4 Samen maken we Utrecht diervriendelijker

Een groot gedeelte van de gebouwen is in eigendom van particulieren, woningbouwcorporaties en bedrijven. Als we Utrecht daadwerkelijk diervriendelijker willen maken dan zullen we al deze eigenaren moeten betrekken bij onze aanpak. In workshops met institutionele partijen (woningstichtingen, aannemers, architecten) zullen we uitwerken wat we van elkaar kunnen verwachten en hoe we de aanpak gaan financieren. We kijken waar generiek gewerkt kan worden en waar maatwerk van belang is.

Ingemetselde gierzwaluwkasten bij nieuwbouw aan de Talmalaan.

9 Diervriendelijk verbouwen en slopen

Algemene uitgangspunten bij het diervriendelijk verbouwen en slopen zijn dat er:

- Gewerkt wordt buiten het broedseizoen, of de kraamtijd en overwinteringsperiode van vleermuizen

Als toch verwacht wordt dat er in deze tijd werkzaamheden gaan plaatsvinden dan worden voor de aanvang van de werkzaamheden;

- Vervangende verblijfplaatsen aangebracht in de nabije omgeving van de verblijfplaats met dezelfde functionaliteit en bij voorkeur op een soortgelijke locatie of plek aan het gebouw;
- Daarna wordt de bestaande verblijfsplek ongeschikt gemaakt zodat er tijdens de werkzaamheden geen dieren of eieren gedood of beschadigd kunnen worden.

Na afronding van de werkzaamheden blijven de vervangende verblijfplaatsen in de nabije omgeving intact en zullen in de verbouwde of nieuwgebouwde panden weer minimaal evenveel verblijfplaatsen aanwezig zijn als voor de bouw.

9.1 Werken buiten het broedseizoen, kraamtijd, overwintering

Gierzwaluwen broeden in de periode eind april tot en met half augustus. Soms beginnen gierzwaluwen als gevolg van het weer iets eerder of juist iets later te broeden.

De huismus broedt meestal in de periode april tot en met half augustus. Soms broeden mussen iets eerder of juist iets later, als gevolg van het weer.

Ook broedende vogels buiten deze periode zijn beschermd! Controleer daarom voorafgaand aan werkzaamheden buiten de periode april – half augustus of er geen broedende dieren aanwezig zijn. Wanneer er geen broedende vogels worden waargenomen kunnen potentiële nestplaatsen ongeschikt worden gemaakt. Wanneer broedende vogels aanwezig zijn wordt gewacht met bouwen tot de jonge dieren uitgevlogen zijn.

Ook voor vleermuizen geldt dat er buiten de kwetsbare periode (mei, juni en september tot april) moet worden gewerkt. Afhankelijk van de soort verblijfplaats, de weersomstandigheden en de schaal van de ingreep kan hier onder voorwaarden in de grensperiode (half oktober tot eind oktober en begin april tot half april) van afgeweken worden.

Wanneer werkzaamheden zijn voorzien aan gebouwen waarvan bekend is dat hier een verblijfplaats van vleermuizen aanwezig is, dan wordt in overleg met een deskundige bepaald wanneer en op welke manier gewerkt kan worden, zodat de verblijfplaats (functioneel) behouden kan blijven en geen dieren worden verstoord, beschadigd of gedood.

9.2 Vervangende verblijfplaats

Er worden een jaar of meer voordat het gebouw gesloopt of verbouwd wordt evenveel nieuwe verblijfplekken in de omgeving gecreëerd als er tijdelijk verdwijnen. Dit zijn bij voorkeur permanente verblijfplekken. Zo hebben huismussen, gierzwaluw en vleermuizen ruim de tijd om de nieuwe verblijfsplek te ontdekken, en hoeven ze niet ieder jaar te ‘verhuizen’.

Verblijfplaatsen worden geplaatst nabij de oorspronkelijke nestplaatsen. Als nestruimte onder een dakpan verdwijnt wordt bij voorkeur gezorgd voor nieuwe nestgelegenheid bij een dakpan bij een soortgelijk buurgebouw. Huizen de vleermuizen achter gevelplaten, dan worden nieuwe gevelplaten bij een buurgebouw aangebracht. Een ‘vervangende’ nieuwe spouwmuur maken lijkt onwaarschijnlijk aangezien dit betekent dat er een nieuw pand gebouwd moet worden. Hiervoor zal gekeken worden of een spouwmuur van een soortgelijk gebouw met simpele ingrepen geschikt gemaakt kan worden of dat er een verblijfplaats met gevelbetimmering, boeiborden of sierlijsten gemaakt kan worden in de directe omgeving.

Na sloop zal in de nieuwbouw weer minimaal het aantal verblijfplekken wat verdwenen is worden teruggebracht. Na afronding van de verbouwing zullen er weer minimaal net zoveel verblijfplekken in het gebouw aanwezig zijn. Liggen deze aantallen onder de genoemde aantallen uit het hoofdstuk “extra verblijfplaatsen realiseren”, dan wordt dit aantal verhoogd tot de aantallen genoemd bij het betreffende nieuwbouwproject.

Type gebouw	Verblijfplaats
Particuliere eengezinswoning	Bekende verblijfplaatsen 1 op 1 compenseren. Geen verblijfplaats bekend, dan op vrijwillige basis
Woningbouw – eengezinswoningen met tuin	Bekende verblijfplaatsen vooraf compenseren in de omgeving en ook na de bouw aanwezig in nieuwbouw. Geen verblijfplaatsen bekend, dan per woning 1 huismusnestplek.
Appartementencomplexen (hoger dan 6m)	Bekende verblijfplaatsen vooraf compenseren in de omgeving en ook na de bouw aanwezig in nieuwbouw. Geen verblijfplaatsen bekend, dan per gebouw 10 gierzwaluwnestplekken.
Overige gebouwen (massa 10m x10m)	Bekende verblijfplaatsen vooraf compenseren in de omgeving en ook na de bouw aanwezig in de nieuwbouw. Geen verblijfplaatsen bekend, dan per gebouw 1 groepsvleermuisverblijfplaats nabij stedelijke groenstructuur of 10 paarverblijfplaatsen voor vleermuizen.

Tabel 3. Verblijfplaatsen voor dieren bij bestaande gebouwen

9.3 Ongeschikt maken bestaande verblijfplaats

Voordat het gebouw met de grond gelijk wordt gemaakt of voordat de verbouwingswerkzaamheden starten moet het gebouw ongeschikt gemaakt worden voor dieren. Zo wordt voorkomen dat er dieren bij de sloop verwond of gedood worden. Ze worden daarmee ook gedwongen op zoek te gaan naar alternatieve verblijfsplekken als ze deze nog niet gevonden hebben.

Na afronding van de renovatie of verbouwing kunnen de oude of nieuwe nestplaatsen weer in gebruik worden genomen.

Over wat de meest effectieve manieren zijn om verblijfsplekken ongeschikt te maken valt nog veel te leren. We geven hier de inzichten van dit moment. Op de website over diervriendelijk bouwen zullen we de laatste inzichten op dit terrein regelmatig bijwerken.

Het ongeschikt maken van nesten van de huismus of gierzwaluw gebeurt door het dichtstoppen van de nestopening, of door het weghalen van de holte (bodem of dak van de holte verwijderen).

Voor en na de kraamtijd van vleermuizen (dus NIET tussen half mei en half juli) kunnen gaten geboord worden om het microklimaat ongunstig te maken in spouwmuren, samen met licht, wellicht geluid en exclusionflabs wordt de verblijfplaats onaantrekkelijk gemaakt. Met het ophangen van exclusionflabs wordt ervoor gezorgd dat de vleermuizen de verblijfplaats wel uit kunnen, maar er niet meer in kunnen. Deze maatregel mag niet toegepast worden in de kraamtijd omdat de jongen soms in de verblijfplaatsen achterblijven bij 'tantes' terwijl de moeders op zoek gaan naar voedsel. Zo wordt voorkomen dat er dieren in het gebouw aanwezig zijn tijdens de werkzaamheden en daarbij verwond of gedood worden.

Als de renovatie of verbouwing een overwinteringsverblijfplek betreft is maatwerk nodig. In overleg met een vleermuisexpert wordt een plan gemaakt hoe om te gaan met de vleermuizen voor, tijdens en na de renovatie of verbouwing.

Plan werkzaamheden in een periode wanneer dieren zo min mogelijk verstoord worden.

10 Extra verblijfplaatsen realiseren

De kracht van een gebiedsgerichte aanpak ligt in het creëren van extra verblijfplaatsen voorafgaand aan de werkzaamheden / uitvoering van de plannen. Zowel bij bestaande bouw, als bij nieuwbouw wordt gezocht naar kansen om extra verblijfplaatsen voor de gierzwaluw, huismus en de gewone dwergvleermuis te creëren. Uitgangspunt is dat er voor en na de verbouwing of sloop evenveel verblijfplekken in het gebouw aanwezig zijn met een minimum van de hieronder genoemde aantallen per gebouwsoort. Als duurzame nieuwe verblijfsplekken in de omgeving van het te verbouwen of te slopen gebouw aangebracht zijn kan in overleg afgeweken worden van het aanbrengen van extra verblijfplaatsen.

Uitgangspunt bij de keuze voor een type verblijfplaats in eerste instantie of er van de gierzwaluw, huismus of gewone dwergvleermuis verblijfplaatsen in de directe omgeving bekend zijn. Als er geen verblijfplaatsen van deze drie soorten bekend zijn wordt gekeken naar de omgeving van het gebouw, en in hoeverre de omgeving geschikt is voor één van de drie diersoorten.

Een gierzwaluw heeft 'hoogte' nodig voor zijn nest, zodat er een vrije uitvliegmogelijkheid vanuit de nestplaats is. Voedsel haalt hij uit de lucht en is geen beperking bij de keuze van zijn nestplek.

Huisumus is afhankelijk van voedsel en beschutting in zijn directe omgeving. Tuinen, hagen en struiken zijn hierbij een noodzakelijk voorwaarde.

De gewone dwergvleermuis heeft water- of groengebieden nodig voor zijn voedsel op maximaal 100 meter van de verblijfplaats.

Type gebouw	Verblijfplaats
Particuliere eengezinswoning	Op vrijwillige basis een huismus, gierzwaluw of vleermuisverblijfplaats
Eengezinswoningen met tuin	Iedere woning 1 huismusnestplek en een haag of boom of 2 struiken in de tuin
Appartementencomplexen	Per gebouw 10 gierzwaluwnestplekken of een groepsvleermuisverblijfplaats.
Overige gebouwen	Bekende verblijfplaatsen vooraf compenseren in de ieder gebouw 1 groepsvleermuisverblijfsplaats nabij stedelijke groenstructuur (zie kaart) of 10 paarverblijfplaatsen voor vleermuizen.

Tabel 4. Verblijfplaatsen voor dieren bij nieuwbouw

10.1 Particuliere woningen

Particulieren worden gestimuleerd om op vrijwillige basis een huismus- of gierzwaluwnestkast of vleermuisverblijfplaats op hun gebouw op te hangen. Bij nieuwbouw worden bouwers gewezen op de mogelijkheid om verblijfplaatsen voor dieren in hun woning in te bouwen. In de gierzwaluwkerngebieden en de zoeklocaties voor vleermuisverblijven vindt een extra inspanning plaats.

Nieuwe nestplaatsen kunnen gemaakt worden met inmetselfkasten (voor gierzwaluw, huismus en vleermuis), Vogelvides voor de huismus die men toepast onder de dakrand, of huismus- of gierzwaluwdakpannen. Of het twee dakpannen naar achteren verplaatsen van het vogelschroot.

Voor de huismus ligt de vergroting van het leefgebied op het creëren van extra schuilmogelijkheden in tuinen. Stimuleren van de aanplant van struiken en bomen door tuinbezitters is hier het speerpunt.

10.2 Nieuwbouw eengezinswoningen met tuin

Bij iedere nieuwbouwwoning die gebouwd wordt is het uitgangspunt dat er per woning ook een nestplek voor de huismus wordt gemaakt. De tuin wordt voorzien van een haag, een boom of 2 struiken.

10.3 Nieuwbouw appartementencomplexen

Bij de nieuwbouw van appartementencomplexen worden per gebouw minimaal 10 nestplekken voor de gierzwaluw aangebracht of een groepsverblijfplaats voor vleermuizen als het gebouw in de nabijheid ligt van de groenstructuur of andere winterverblijven. Aandachtspunt voor de gierzwaluwnesten is dat er onder de nestplaatsen voldoende 'vrije uitvliegruimte' aanwezig is (minimaal 3 meter naar beneden, en 1 meter breed). De nestplekken worden aangebracht op een plek waar weinig zon schijnt, om te voorkomen dat de eieren of de jongen uitdrogen door oververhitting.

Aandachtspunt voor een vleermuisverblijfplaats is dat de ingang van de verblijfplaats of dit deel van de gevel niet aangelicht is.

10.4 Nieuwbouw overige gebouwen

Voor overige gebouwen geldt als dit gebouw nabij de stedelijke groenstructuur ligt, dat er minimaal 1 groepsverblijfplaats voor de gewone dwergvleermuis in het gebouw gemaakt wordt. Dit is een voor vleermuizen geschikte ruimte in de spouwmuur, een ruimte achter gevelbetimmering, een ruimte achter boeiborden of sierlijsten, of ingemetselde vleermuiskraamkast. De minimale grootte van deze verblijfplaatsen is 50 cm bij 80 cm. Ze

worden bij voorkeur geplaatst op de hoek van een gebouw zodat de vleermuizen kunnen migreren naar andere op dat moment prettigere klimaatomstandigheden.

Gebouwen die op grotere afstand van de stedelijke groenstructuur liggen kunnen volstaan met 10 paarverblijfplaatsen voor de gewone dwergvleermuis. Dit kan gerealiseerd worden met 10 kleinere inbouwkasten, een ruimte in de spouwmuur, of 10 losse kasten aan de buitenkant van het gebouw.

Vleermuiskast aan woonhuis.

11 Geldigheid

soortenmanagementplan

11.1 Gemeentelijke gebouwen

Zoals in de inleiding werd omschreven, dient dit soortenmanagementplan als basis voor de aanvraag van een gebiedsgerichte ontheffing. Met deze gebiedsgerichte ontheffing wordt het voor de gemeente als eigenaar van gebouwen mogelijk dat zij onder voorwaarden bepaalde werkzaamheden aan hun gebouw uitvoeren, zonder dat er uitgebreid onderzoek uitgevoerd moet worden naar de aanwezigheid van verblijfplaatsen. Zij hoeven geen ontheffing aan te vragen maar kunnen volgens de regels van het diervriendelijk bouwen te werk gaan. Om te kunnen werken volgens deze gebiedsgerichte ontheffing moet men de eisen hieruit opvolgen. De projectleiders leveren op het eind van het project met beeldmateriaal verantwoording af over de gerealiseerde verblijfplaatsen.

11.2 Niet gemeentelijke gebouwen

Het soortenmanagementplan heeft meer effect als meer (ver)bouwende partijen in Utrecht meedoen. Dan worden immers sneller meer nieuwe potentiële verblijfplaatsen gerealiseerd. Bij vergunningplichtige werkzaamheden aan gebouwen, kan de gemeente hiertoe de initiatiefnemers eenvoudig wijzen op de mogelijkheden en verplichtingen die de Flora- en faunawet hen oplegt. Wat betreft niet-vergunningplichtige werkzaamheden is het belangrijk dat ondernemers en burgers goed worden geïnformeerd over de mogelijke overtredingen van de Ff-wet ten aanzien van de dieren die in gebouwen wonen en over hoe ze hier zorgvuldig mee om moeten gaan. Dit zou kunnen door bewoners gericht aan te schrijven. Ook op de website van de gemeente moet de informatie makkelijk beschikbaar zijn.

Het na-isoleren van woningen kan negatieve effecten hebben op verblijfplaatsen van dieren in gebouwen, vooral wanneer spouwmuren en daken worden geïsoleerd. De lijst met verblijfplaatsen kan ook deze doelgroep helpen om overtredingen van de natuurwetgeving te voorkomen. Op de gemeentelijke website zal hier aandacht aan worden besteedt.

11.3 Convenant of programmatische aanpak natuur

Om de effectiviteit van dit soortenmanagementplan te vergroten worden gesprekken gevoerd met bouwende partijen in Utrecht. Woningbouwcorporaties, projectontwikkelaars en sloopbedrijven worden geïnformeerd over de gevonden verblijfplaatsen en hoe ze hier bij

werkzaamheden diervriendelijk mee om moeten gaan. In overleg met het Ministerie van EZ en met de Provincie Utrecht wordt gezocht naar een juridisch instrument waarmee de voordelen van de gebiedsgerichte ontheffing ook voor deze partijen geldend gemaakt kunnen worden, mits ze werken volgens de voorwaarden uit dit plan en de geactualiseerde website. Hierin zullen tevens financiële afspraken gemaakt worden om de onderzoeken en bijzondere mitigerende maatregelen te bekostigen. Gedacht kan worden aan een convenant met meerdere partijen, of een meer juridisch bindende programmatische aanpak natuur. Met ingang van de wet Natuurbescherming wordt deze programmatische aanpak ook voor natuur mogelijk gemaakt. Overlegpartner qua bevoegd gezag wordt de Provincie Utrecht.

Gierzwaluwkasten aan woning in Voordorp.

12 Monitoring

12.1 Populatie

Het Meetnet Urbane Soorten is een methodiek waar met hulp van vrijwilligers een indicatie gegeven kan worden hoe het gaat met de populaties van verschillende stadsvogels. Huismus is een van de vogelsoorten die hierin gevolgd worden. Met hulp van deze gegevens houden we vinger aan de huismus–populatie–pols. Voor het vaststellen van de trends gebruiken we een jaarlijkse uitdraai van de gegevens uit het Meetnet Urbane Soorten. Afhankelijk van het weer kunnen jaarlijkse schommelingen in een trend zichtbaar zijn die nog niet direct iets zeggen over de trend van de populatie. Pas als meerdere jaren (5) worden bekeken kan hier een uitspraak over gedaan worden. 2015 zal als nulmeting worden genomen in het volgen van de trend van huismus en gierzwaluw.

De wijze waarop de gunstige staat van instandhouding van de gewone dwergvleermuis kan worden gemonitord is momenteel onderwerp van een studie van de Zoogdiervereniging (werknaam: VleerMUS). Het betreft hier het opzetten van een eerste meetnet in Nederland waar in de beginjaren wellicht nog wat kinderziektes inzitten. Pas als dit meetnet 5 jaar loopt in Utrecht kan met enige zekerheid iets gezegd worden over de voor- of achteruitgang van de populatie gewone dwergvleermuis en laatvlieger in Utrecht. Naar verwachting zal 2017 een eerste betrouwbare nulmeting opleveren.

Monitoringsmethodiek	Informatie	Noodzaak tot extra actie
MUS (Meetnet Urbane Soorten) – SOVON	Trendindicatie huismus	Als 3 achtereenvolgende jaren een negatieve trend geconstateerd wordt die substantieel afwijkt van de landelijke trend.
MUS (Meetnet Urbane Soorten) – SOVON	Trendindicatie gierzwaluw	Als 3 achtereenvolgende jaren een negatieve trend geconstateerd wordt die substantieel afwijkt van de landelijke trend.
VleerMUS (Meetnet Urbane Soorten) – Zoogdiervereniging	Trendindicatie gewone dwergvleermuis	Als na 5 jaar er 3 achtereenvolgende jaren een negatieve trend geconstateerd wordt die substantieel afwijkt van de trend in andere (VleerMUS) gemeenten.

Tabel 5. Monitoringsmethodieken

Als na 3 jaar nog steeds een negatieve trend wordt geconstateerd zijn er verschillende acties mogelijk die relatie hebben met de 3 v's: voedsel, voortplanting en veiligheid.

12.2 Verblijfplaatsen

Onder de huidige Flora en faunawet is het zo dat onderzoek naar verblijfplaatsen minimaal eens in de 3 jaar plaats moet vinden. Dat kan het beste door de bekende adressen na te lopen en daarnaast alert te zijn op nieuwe plekken in de broedtijd, kraamtijd of zwermtijd. Het nalopen van bekende adressen en het zoeken naar nieuwe nestplaatsen en verblijfplaatsen zal worden gedaan volgens dezelfde methodieken. Dit onderzoek kan gedaan worden door deskundige studenten of opgeleide vrijwilligers. De database wordt jaarlijks up-to-date gehouden met adressen die vrijwilligers gevonden hebben en verblijfplaatsen uit de NDFF. Tevens zullen we bewoners die een nestkast of paar- of kraamverblijfkast hebben opgehangen vragen of er dieren gezien zijn in hun kast.

12.3 Logboek

In het logboek wordt bijgehouden welke verblijfplaatsen er verdwijnen en welke nieuwe verblijfplaatsen worden gerealiseerd. In dit logboek worden de verblijfplaatsen van gemeentelijke gebouwen bijgehouden. Andere verblijfplaatsen die verdwijnen van andere eigenaren zullen worden meegenomen voor zover die bij ons bekend zijn. Nieuwe verblijfplaatsen kunnen zowel aan en in gemeentelijke gebouwen als aan andere gebouwen gerealiseerd worden. Onder de streep moeten er natuurlijk meer verblijfplaatsen bij komen dan er verdwijnen, zeker in de beginjaren van het Soortenmanagementplan. Als dit Soortenmanagementplan wordt opgenomen in een programmatische aanpak natuur zal dit logboek worden uitgebreid met de verblijfplaatsen van andere partijen zodat de totale balans in de stad Utrecht bijgehouden wordt. Ook is het mogelijk om dit logboek met andere plant- en diersoorten uit te breiden.

13 Hand-aan-de-kraan-principe

13.1 Positieve trend

We gaan ervan uit dat we met deze aanpak de dalende trend van de gierwaluw en huismus in Utrecht kunnen stabiliseren of, bij voorkeur, kunnen omzetten naar een stijgende lijn. De effecten van de maatregelen die we treffen zouden na 3 tot 5 jaar zichtbaar moeten zijn. Als we deze positieve trend na 3 tot 5 jaar terug zien in de monitoringsresultaten (MUS data en vleerMUS data) dan blijft het uitgangspunt nog steeds dat we een positieve verblijfplaatsenbalans willen houden in het logboek. De ambitie om deze balans extreem positief te houden zal dan naar beneden kunnen.

13.2 Negatieve trend

Als na 3 tot 5 jaar blijkt dat de trend van een van de diersoorten nog steeds dalend is, dan zal onderzoek plaatsvinden naar de oorzaak. Naar aanleiding van deze bevindingen zullen wij in contact treden met het bevoegd gezag over extra maatregelen die we gaan treffen om tot een stijgende lijn te komen. Als blijkt dat deze maatregelen buiten onze invloedssfeer liggen zullen we het bevoegd gezag vragen om hier actie op te ondernemen.

Door het jaarlijks blijven volgen van de populaties houden we de hand aan de kraan. We kunnen als hier noodzaak toe is, extra inspanningen op verblijfplaatsen of beschermingsmaatregelen treffen, of onze inspanningen verlagen en zo budget beschikbaar houden voor andere natuurknelpunten in de stad.

Logo van BAT030, de naam van de vleermuisvrijwilligers van de stad Utrecht.

14 Bronnen

Gierzwaluw

- Daalder, R, 2015. De gierzwaluw. Atlas Contact Uitgeverij.
- Jong, G de, 2014. Inventarisatie van gierzwaluwen in stadsdeel Centrum en evaluatie van plaatsing van nestvoorzieningen. In opdracht van Stadsdeel centrum, gemeente Amsterdam.
- RVO, 2014. Soortenstandaard. Gierzwaluw, Apus apus. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
- GBN (Gierzwaluwbescherming Nederland). Inventarisatie van Gierzwaluwen.
- Gemeente Utrecht, 2015. Meerjaren Perspectief Stedelijke Ontwikkeling 2015.
- Kaales, M. W. 2013. Op weg naar een Generieke Aanpak Natuur. Ministerie Economische Zaken, Directie Natuur en Biodiversiteit.
- Schoppers, J., 13 oktober 2015. Toelichting op de geleverde producten MUS-resultaten Huismus en Gierzwaluw Utrecht 2007–15. SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Schoppers, J., 12 november 2015. Aantal schattingen gierzwaluw en huismus Utrecht. SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Verkaik, E. en E. Prins. 2014. Soortenmanagementsplan gierzwaluw gemeente Rheden, concept Buiting Advies versie oktober 2014.
- www.gierzwaluw.com
- www.gierzwaluwbescherming.nl
- www.sovon.nl/nl/MUS

Huisemus

- Beaumont, M de e.a., 2014. Voorkomen van de huisemus (Passer domesticus) in Utrecht. CAH Vilentum, Almere.
- Drongelen, L van e.a., 2013. Huismussen. De populatie huismussen in Utrecht. CAH Vilentum, Almere.
- Heins, R, e.a., 2012. Natuurwaardenkaart De Uithof te Utrecht. Eelerwoude.
- Kaales, M. W. 2013. Op weg naar een Generieke Aanpak Natuur. Ministerie Economische Zaken, Directie Natuur en Biodiversiteit.
- RVO 2014. Soortenstandaard. Huismus, Passer domesticus. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
- Schoppers, J., 13 oktober 2015. Toelichting op de geleverde producten MUS-resultaten Huismus en Gierzwaluw Utrecht 2007–15. SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Schoppers, J., 12 november 2015. Aantal schattingen gierzwaluw en huismus Utrecht. SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Vangestel, C., J. Mergeay en L. Lens, 2011. Genetische verbondenheid en diversiteit bij Huismussen: van het platteland naar de stad. De Levende Natuur 112 (2): 80–83.

- Verkaik, E. en E. Prins. 2014. Soortenmanagementsplan huismus gemeente Rheden, concept Buiting Advies versie oktober 2014
- www.sovon.nl/nl/MUS.

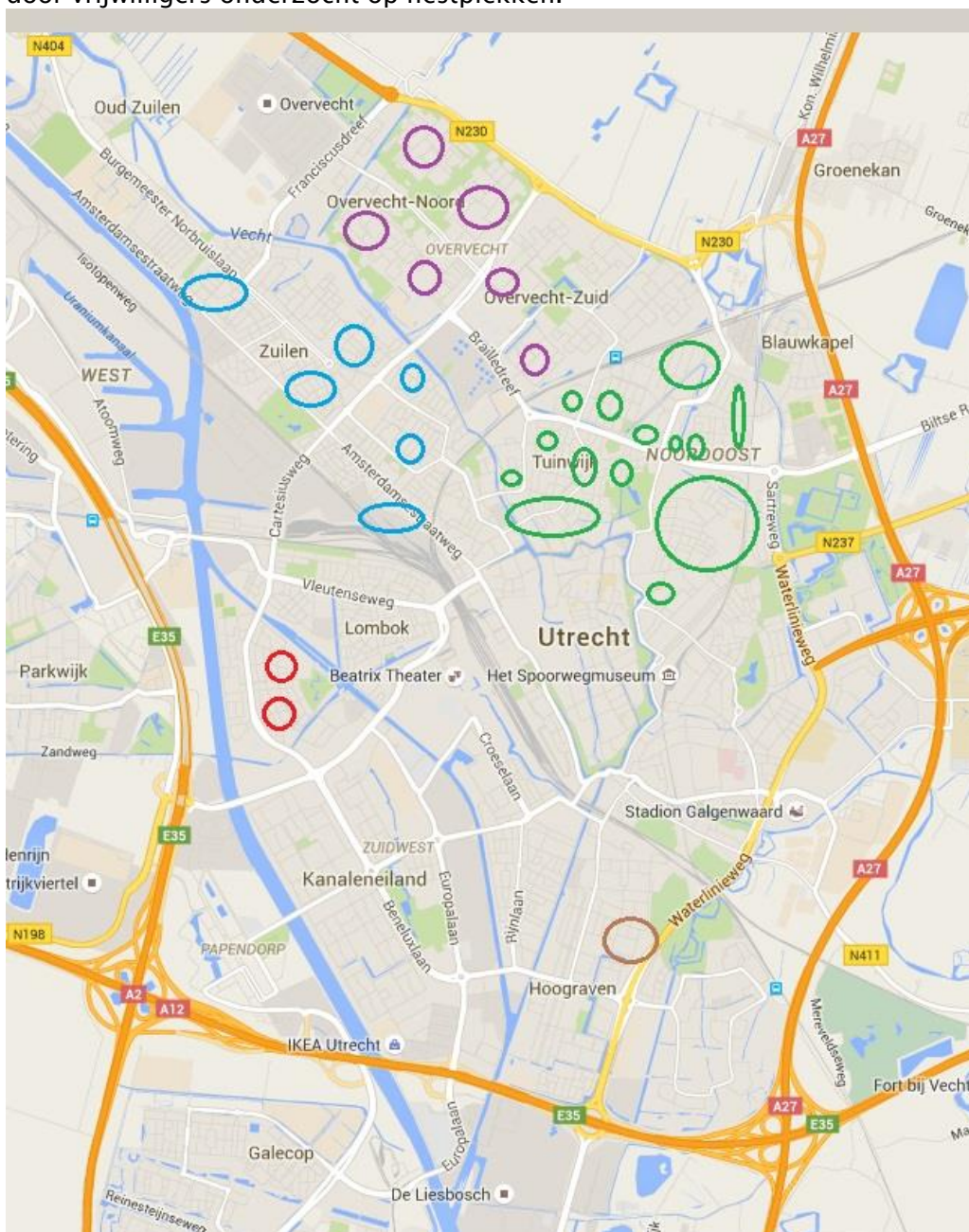
Gewone dwergvleermuis

- Helmer, W., H.J.G.A. Limpens & W. Bongers, 1987. Handleiding voor het inventariseren en determineren van Nederlandse vleermuissoorten met behulp van bat-detectors. – Stichting Vleermuis-Onderzoek, Soest.
- Jansen, E.A. & H. Hollander, 2014. Vleermuizen in mijn tuin! Vleermuisonderzoek door en voor bewoners van de stad Utrecht. Rapportnr. 2013.40. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- Kaales, M. W. 2013. Op weg naar een Generieke Aanpak Natuur. Ministerie Economische Zaken, Directie Natuur en Biodiversiteit. 64pp.
- Limpens, H. et al. 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen; onderzoek naar verspreiding en ecologie. – KNNV Uitgeverij.
- Limpens, H.J.G.A., 1993. Bat-detectors in a detailed bat survey: a method. – pp. 79–90. In: K. Kapteyn (ed), 1993. Proceedings of the First European Batdetector Workshop. Netherlands Bat Research Foundation, Amsterdam.
- Limpens, H.J.G.A. & M.J. Schillemans, 2014. Beoordeling staat van instandhouding van de gewone dwergvleermuis in het Museumkwartier. Notitie N2014.018 in opdracht van het Dienst Vastgoed van het Ministerie van Defensie.
- Limpens, H.J.G.A. E.A. Jansen, L. Höcker & M. Schillemans, 2015. Monitoring of Bats in an Urban Landscape – A monitoring system for bats in urban landscapes in the framework of the assessment of their conservation status. Rapport 2015.023. Bureau van de Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- Limpens, H.J.G.A. & M.J. Schillemans, 2016. SVI voor vleermuizen bepalen in concreet plangebied – methodiek voor staat van instandhouding. – TOETS 01 16 P.28–31. + web-artikel 11pp.
- Meurs, F.A. van, 2014. Aanvullend onderzoek vleermuizen. In het kader van de Flora- en faunawet. Plangebied Hoogvliet, Rotterdam. Rapportkenmerk ER20131128v02. Ecoresult, Dordrecht.
- RVO. 2014. Soortenstandaard. Gierzwaluw, *Apus apus*. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
- Simon, M., S. Huttenbügel & J. Smit-Viergutz, 2004. Ecology and conservation of bats in villages and towns. Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz. Heft 77. Bundesamt für Naturschutz, Bonn, Germany.
- Verkaik, E. Vangestel, R. 2014. Inventarisatie beschermde verblijfplaatsen Rheden. Huismus, gierzwaluw en vleermuizen. Buiting Advies.

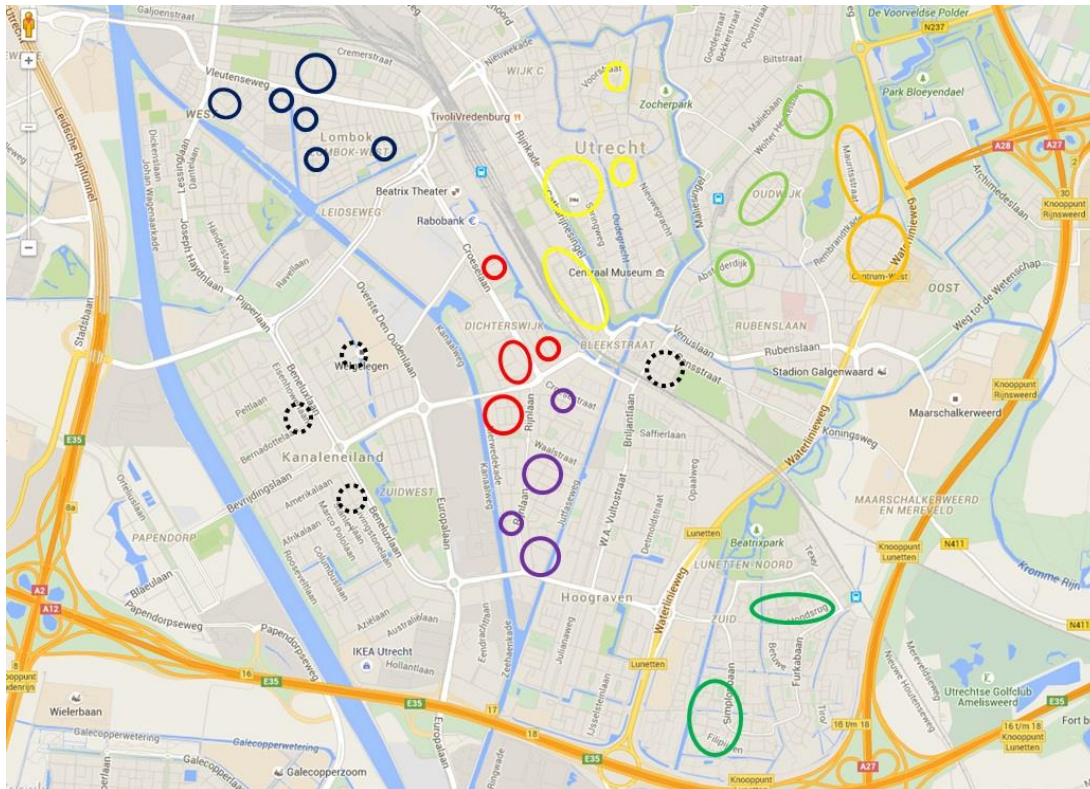
15 Bijlagen

Pre-scan gierzwaluwgebieden

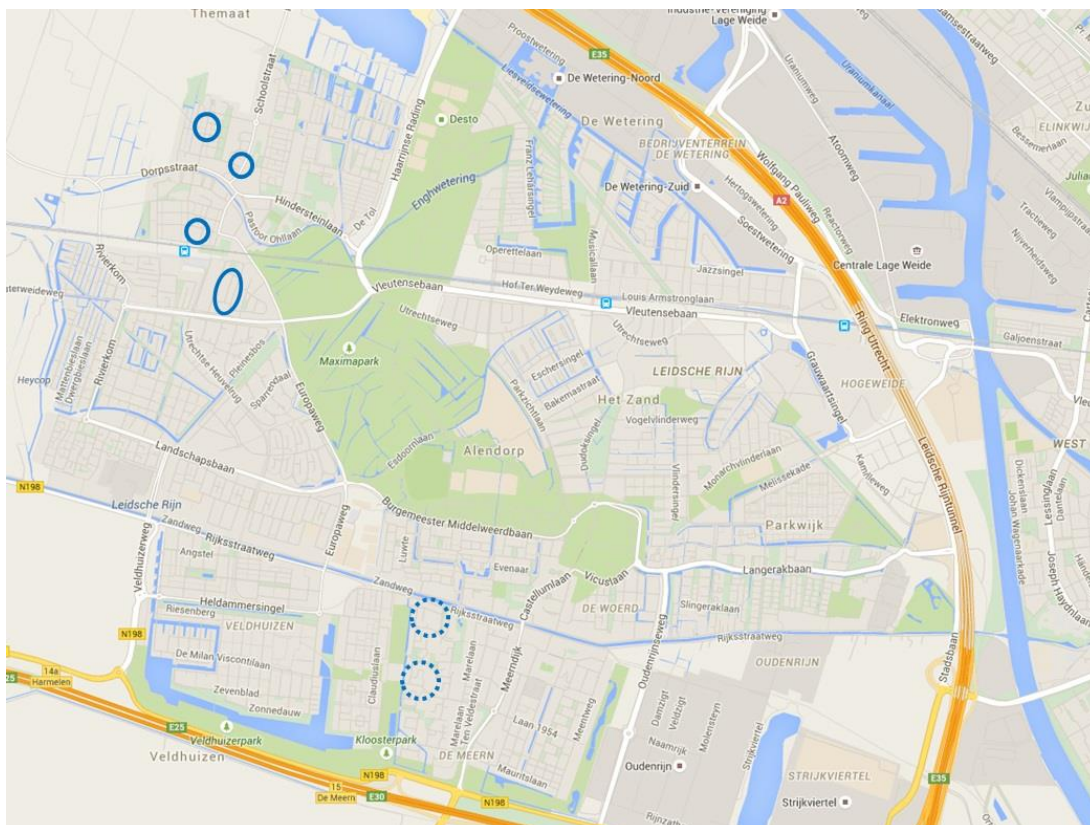
Dit zijn de gebieden waar door professionals (al fietsend door de stad op zwoele zomeravonden) meerdere gierende gierzwaluwen zijn gezien. Deze gebieden zijn daarna door vrijwilligers onderzocht op nestplekken.

Figuur 1. Prescan gierzwaluwonderzoek 2014 in 5 deelgebieden.

Figuur 2. Prescan gierzwaluwonderzoek 2015 Utrecht – Oostkant

Figuur 3. Prescan gierzwaluwonderzoek 2015 Utrecht – Westkant

15.1 Bijlage Wijk West

Gierzwaluw

Oog in Al

In Oog in Al is een duidelijke concentratie van gierzwaluwnestplekken te zien in de Goethelaan en directe omgeving. Daarnaast zijn enkele losse nestplaatsen gezien. In deze buurten staan hoofdzakelijk eengezinswoningen van particuliere woningbezitters.

West – Lombok

In de Medanstraat komen 4 nesten bij elkaar voor. Verder nog wat losse nesten bij de Surinamestraat e.o.

Huismus

De huismus komt voor met enkele kleine bolwerken en losse nesten in Oog in Al, Lombok, Nieuw Engeland en Schepenbuurt.

Gewone dwergvleermuis

Oog in Al

In de wijk zijn 2 zomerverblijfplaatsen gevonden namelijk Kanaalweg 95 CDE, en in park Welgelegen aan de Hendrika van Tussenbroeklaan 2-4.

Lage Weide

Op dit bedrijventerrein zijn 3 vleermuisverblijfplaatsen gevonden. Een zomerverblijfplaats, een kraamverblijfplaats en een paarverblijfplaats, allemaal in kantoorpanden. Een verdachte locatie is niet goed onderzocht vanwege de aanwezigheid van hekwerk en bewaking. Er is veel verlichting in dit gebied aanwezig, waarvan ook veel de gebouwen aanschijnt.

Schepenbuurt & Cartesiusweg

Qua vleermuizen was het zeer rustig in dit gebied er zijn geen vleermuisverblijfplaatsen gevonden.

Nieuw Engeland

In dit gebied is weinig vleermuisactiviteit waargenomen. Er zijn geen zomer- of kraamverblijfplaatsen ontdekt. Bij de Majellakerk zijn meerdere zwermende vleermuizen waargenomen wat duidt op een overwinteringslocatie.

Lombok & Spinozaplantsoen

Gewone dwergvleermuizen concentreren zich boven de watergangen in de wijk. Er zijn voldoende mogelijke verblijfplaatsen aanwezig, toch zijn er slechts enkele kleine verblijfplaatsen gevonden.

15.2 Bijlage Wijk Noordwest

Gierzwaluw

Zuilen

Rond de Sweder van Zuylenweg zijn enkele nesten (6) verspreid aanwezig (in de Hermanus Elconiusstraat, Johannes Uitenbogaertstaat, Linneausstraat). Het betreft hier eengezinswoningen in particulier eigendom. Meer naar het noorden zijn nog 2 nesten gevonden in de Bazelstraat. Hier kunnen we niet van een kolonie spreken.

Huismus

In Noordwest komen verspreid huismussen voor in kleinere bolwerken en losse nesten. Samenhangende concentraties zijn aanwezig in de Marie Curielaan, De Lessepstraat, Lelimanstraat, La Croixstraat, Minister de Visserstraat, Daalseweg en Sonoystaat.

Gewone dwergvleermuis

Samenvattend zijn er in totaal negen zomerverblijfplaatsen (mannetjes) van de gewone dwergvleermuis aangetroffen.

Er is een vliegroute gevonden langs de 2e Daalsedijk waarbij in een zeer korte periode een groep van meer dan tien gewone dwergvleermuizen in zuidelijke richting langsvlogen. De groep is gevolgd en is buiten het onderzoeksgebied 'kwijt geraakt'. Er zijn twee zomerverblijfplaatsen gevonden: een nabij het Vechtplantsoen en een nabij het Theo Thijssseplein (vermoedelijke kraamverblijf).

15.3 Bijlage Wijk Overvecht

Gierzwaluw

Overvecht

In Overvecht komen meerdere kolonieplekken voor. De meeste nestplekken (8) worden gevonden rond de Bostondreef en omgeving. Dit zijn gebouwen met 3 woonlagen. Een tweede locatie is te vinden rondom de Naxosdreef en de Milosdreef. Hier zijn 7 nesten gezien ook op hogere plekken in de gebouwen (7^e en 8^e verdieping). Rondom de Zuidpooldreef is een vierde gierzwaluwgroep te vinden met minimaal 6 nesten. Hier worden de gierzwaluwen gezien onder de overhangende dakpannen aan de kopse kant van de eengezinswoningen.

Rond de Kenyadreef en de Bagdaddreef zijn nog kleine groepjes met ongeveer 3 nesten te vinden in een aantal eengezinswoningen.

Huismus

In Overvecht komen verspreid kleinere bolwerken en losse nesten voor en samenhangende concentraties in de Costa Ricadreef, Guyanadreef, Pagodedreef, Koeweidreef, Zambesidreef e.o., Zuidpooldreef en in de Amerikabuurt ten westen van de Klopvaart.

Gewone dwergvleermuis

In het onderzoek van 2015 zijn twee kraamverblijfplaatsen gevonden nabij de Vecht waarvan er 1 in Overvecht ligt.

Industrieterrein is gezien de ligging naast een voedselrijk gebied een kansrijke locatie voor nieuwe verblijfplaatsen.

Gageldijk

Er worden veel vleermuizen jagend waargenomen rondom de groenstructuren. Als zij huiswaarts keren doen ze dat in de richting van de bebouwing van Overvecht of richting Groenekan. Er zijn in deze zone geen verblijfplaatsen gevonden, al kunnen kleinere verblijfplaatsen niet uitgesloten worden.

15.4 Bijlage Wijk Noordoost

Gierzwaluw

Noord-Oost

Meerdere nesten worden gevonden in (jawel) de Vogelenbuurt. Rondom de Johannes de Bekastraat, Adelaarstraat, Koekoekstraat, Van Humboldtstraat en de Havikstraat vinden we een concentratie van meer dan 12 nesten. In de Vogelenbuurt staan hoofdzakelijk eengezinswoningen grotendeels van particuliere woningbezitters.

Door de wijk heen worden meerdere nestplekken gevonden in Tuinwijk-West soms met wel 3 nesten bij elkaar. In potentie lijkt Noord-Oost een aantrekkelijk gebied voor de gierzwaluw.

Huismus

In Voordorp komt een kleine concentratie voor in de Aartsbisschop Romerostraat e.o. en verder hier en daar een klein bolwerkje of een los nest.

Gewone dwergvleermuis

De meeste vleermuizen foerageren boven de vaak slecht voor onderzoek toegankelijke binnentuinen. Enkele locaties in Noordoost onderscheiden zich door hoge aantallen foeragerende dwergvleermuizen: dit zijn het Zwartewater aan de Professor Sprengerlaan/Professor Reinwardlaan, de watergang langs de noordzijde van de Kardinaal de Jongweg en de Singel. Vooral boven het Zwartewater zijn in mei en de eerste helft van juni hoge aantallen foeragerende dwergvleermuizen waargenomen. De verwachting was dat deze dieren afkomstig waren van een kraamgroep die bij eerder onderzoek (2010) is vastgesteld aan de Professor Zonnebloemlaan. Dit kon echter in dit onderzoek niet worden vastgesteld.

Voordorp & Voorveldse Polder

De Voorveldse Polder is een park in Utrecht met hogere vleermuisconcentraties. In Voordorp is een grotere zomerverblijfplaats gevonden nabij een belangrijk voedselgebied boven water.

15.5 Bijlage Wijk Oost

Gierzwaluw

Oost

Kleine concentraties van 5 nesten zijn aangetroffen ten oosten van het Wilhelminapark rond de Mauritsstraat en rond de Frans Halsstraat.

Huismus

De huismus komt weinig voor in wijk Oost. In de Zonstraat en in de Notenbomenlaan e.o. zijn kleine concentraties aanwezig. Op het terrein van de begraafplaats Soestbergen is een klein bolwerk aanwezig.

Uit het onderzoek in de Uithof uit 2011 blijkt dat de huismussen verspreid zitten over het terrein, met een zwaartepunt rondom de proefboerderij van de Universiteit door de overvloedige aanwezigheid van veevoer.

Verder vormen enkele particuliere erven in het buitengebied en de dienstingang van het ziekenhuis broedgelegenheid voor meerdere broedparen huismus.

Gewone dwergvleermuis

Deze wijk is redelijk onderzocht, een deel van de verblijfplaatsen is wellicht gemist door de achtertuinen waar van de straat af geen zicht op is. De vleermuizen zoeken vooral hun voedsel boven de wateren in het Wilheminapark, park Bloeyendaal en in de straten met oudere bomen. De locaties waar grotere (kraam)verblijfplaatsen zijn gevonden liggen langs de Koningsweg. Bij het Diaconessenziekenhuis is een overwinteringsverblijf vastgesteld waarbij zwermgedrag aan meerdere zijden van het gebouw werd gezien.

De Prins Hendriklaan heeft mogelijk functie als vliegroute tussen Wilhelminapark en buitengebied. Verblijfplaatsen liggen vooral aan buitenzijde van de deelwijk op korte afstand van en langs foerageergebieden en bestaan doorgaans uit kleine aantallen dieren (tot maximaal enkele tientallen).

Misschien zijn wel verblijfplaatsen gemist op de voormalige kazerne (University College), omdat deze niet toegankelijk is en wel veel potentie biedt als verblijfplaatsen.

Uithof

Veel voedselgebied vooral boven het water in de Botanische Tuinen en de buitengebieden van de forten erom heen. Vermoedelijk is er een kraamverblijfplaats aan de Padualaan. Het bestuursgebouw is al langer bekend als overwinteringslocatie.

Vliegroutes bevinden zich langs de Weg naar Rhijnauwen en de opgaande beplanting langs de Kromme Rijn.

15.6 Bijlage Wijk Binnenstad

Gierzwaluw

Binnenstad

De gierzwaluwen zijn in de binnenstad beperkt tot een kolonie bij de V&D aan de Rijnkade (tientallen nesten) en rond de Hartingstraat.

Huismus

De binnenstad is arm aan huismussen. Er zijn enkele uit elkaar liggende nestplaatsen gevonden.

Gewone dwergvleermuis

Oude binnenstad

Er zijn geen grote zomerverblijfplaatsen aangetroffen, wel een paar individuele. Deze zijn in verschillende type gebouwen op verschillende locaties vastgesteld, zoals achter los hout om een deurpost en in een rolluik bij de Hogeschool Utrecht.

De vleermuisactiviteit concentreert zich voornamelijk bij de watergangen en groenstructuren (de gracht en singel en de begroeiing daaromheen). Zeer waarschijnlijk worden deze structuren ook als vliegroute gebruikt.

Rondom de Sterrenwacht was veel vleermuisactiviteit. Hier zijn echter geen vleermuisverblijven gevonden, maar dit komt wellicht door het slechte zicht op het gebouw. Het gebouw staat bij de gemeente bekend als overwinteringsverblijfplaats.

In het najaar is het (natuurlijk) erg druk rondom de Inktpot, een massawinterverblijfplaats.

Jaarbeurszijde

Alleen langs het Merwedekanaal aan de zuid-west grens van dit gebied vlogen enkele langs vliegende en foeragerende gewone dwergvleermuizen.

Er zijn enkele (vermoedelijke, individuele) verblijfplaatsen gevonden aan de oostzijde van het spoor. Ook aan de andere kant van het spoor bevindt zich een vermoedelijke verblijfplaats bij de kazerne (spiegelend gebouw).

15.7 Bijlage Wijk Zuid

Gierzwaluw

Hoograven

Een duidelijke concentratie is te vinden in de Zeeltstraat en Brasemstraat. In de wijk zijn nog wel enkele losse nestplaatsen maar de aantallen zijn niet groot genoeg om van een kolonie te spreken (niet meer dan 2–3 nesten bij elkaar).

Lunetten

De gierzwaluwnesten zijn enigszins geconcentreerd aanwezig rond de Vogezen (10 nesten in totaal).

Huismus

Huismussen broeden vooral in Lunetten. Vogezen/Pyreneeën, Hondsrug/Twente en Rottumeroog herbergen de grootste bolwerken.

Gewone dwergvleermuis

Lunetten

Vooraf in de groene randen rondom de wijk en bij de forten en wateren worden jagende vleermuizen aangetroffen.

Bokkenbuurt

In de deze buurt vinden de vleermuizen overdag een verblijfsplek achter de boeiborden. Deze bouwwijze is in deze wijk vaker voorkomend, en het is te verwachten dat meerdere locaties worden gebruikt.

Hoograven

Druk bezochte voedselgebieden vinden we bij het Tolsteegplantsoen, het water langs de Rijnhuizenlaan, en het Kastelenplantsoen.

Een kraamkolonie is gevonden aan de Oud-Wulvenlaan in een verpleegtehuis. Een vermoedelijke kraamgroep is gevonden aan de Gazellestraat. Meerdere invliegers zijn gezien aan de Linschotensingel, en aan de Houdringelaan. Samen met een gebouw aan de Oudegein is bij deze gebouwen nader onderzoek noodzakelijk.

15.8 Bijlage Wijk Zuidwest

Gierzwaluw

Kanaleneiland

Er is een enkel nest gevonden in de Livingstonelaan in een flat.

Rivierenbuurt

In de Rivierenbuurt worden concentraties gierzwaluwnesten aangetroffen rond de Maasstraat (15 nesten) en in en rond de Spuistraat en Gouwestraat (in totaal 16 nesten).

Huismus

Er zijn bijna alleen in Kanaleneiland-Noord wat nestlocaties te vinden.

Gewone dwergvleermuis

Transwijk

Opvallend is het geringe aantal dieren dat foerageert boven het Merwedekanaal en het ontbreken van waarnemingen van watervleermuis. Mogelijk een gevolg van de rijke verlichting die hier aanwezig is.

In een groot bejaardencomplex is een zomerverblijfplaats vastgesteld van minstens 5 á 10 dieren, maar mogelijk ook enkele tientallen gelet op het grote aantal foeragerende dwergvleermuizen in de aangrenzende groenstrook met waterelementen. Verspreid over de flats zijn diverse kleine verblijfplaatsen (1–5 ex.) aangetroffen, maar de indruk is dat er een aantal kleine verblijfplaatsen is gemist. De aanwezigheid van meerdere kleine verblijfplaatsen in de flats is opvallend en impliceert een voorkeur voor verblijfplaatsen in dit soort flatgebouw. Het is waarschijnlijk dat het lijnvormige waterelement met groenstructuren bij het bejaardencomplex ook een functie heeft als vliegroute.

Kanaleneiland

Deze wijk is ruim opgezet met veel groen tussen de woningblokken. Er zijn zeer veel verblijfplaatsmogelijkheden in de wijk. Er zijn redelijk veel kleinere verblijfplaatsen gevonden in grote woningblokken/flats waar ze op verschillende plekken zwermen en invliegen. Het vermoeden bestaat dat in de woningblokken waar vleermuizen zijn ingevlogen minimaal 10–15 gewone dwergvleermuizen per woningblok zitten.

Meerdere flats in Kanaleneiland Noord herbergen een overwinteringsverblijfplaats. Op het bedrijventerrein is een grotere verblijfplaats op de Australiëlaan bekend.

Rivierenwijk

Er zijn redelijk veel verblijfplaatsmogelijkheden in de bebouwing aanwezig. Niet alle woningen hebben spouwmuur, maar achter plaatwerk en onder pannen zijn voldoende verblijfplaatsmogelijkheden. Rond het zuidelijk deel staan wat meer oudere bomen. Hier vinden we wat hogere concentratie gewone dwergvleermuis. Verder wat hogere concentraties met foeragerende vleermuizen boven het water aan de westkant.

15.9 Bijlage Wijk Leidsche Rijn

Gierzwaluw

In de pre-scan is geen gierende activiteit van gierzwaluwen gezien in deze wijk. Deze wijk moet nog ontdekt worden door de gierzwaluw.

Huismus

De oude structuren Zandweg, Groenedijk e.o. en Utrechtseweg zijn de plekken waar concentraties van mussen worden aangetroffen.

Gewone dwergvleermuis

Er zijn in dit gebied geen grote zomervleermuisverblijfplaatsen aangetroffen. Slechts enkele individuele verblijfplaatsen en een verblijfplaats in Langerak met 6 tot 10 invliegende vleermuizen. De reden voor het lage aantal verblijfplaatsen is waarschijnlijk de leeftijd van de wijk. Als het groen in de wijk meer volgroeid is en de huizen een geschikte verblijfplaats blijken te zijn voor vleermuizen, dan zullen hier in de toekomst kolonies gevonden gaan worden.

Wel is een vermoedelijke overwinteringsverblijfplaats in een school in Parkwijk gemeld door een bewoner.

15.10 Bijlage Wijk Vleuten – De Meern

Gierzwaluw

Vleuten

In de oude kern van Vleuten zijn vijf nesten rond de John F. Kennedylaan aanwezig.

De Meern

Er is één nest gevonden in De Meern in een wat oudere nieuwbouw.

Huismus

In de wijk Vleuten–De Meern zijn concentraties mussen te vinden in de oude kernen van Vleuten, De Meern en Haarzuilens en langs de Alendorperweg. Ook in nieuwbouw zijn hier en daar concentraties mussen gevonden, zoals in de Alidahoeve e.o., de Madameperenlaan e.o. en op diverse plekken in Veldhuizen.

Gewone dwergvleermuis

Maximapark en omgeving

Er zijn twee verblijfplaatsen vastgesteld langs de Alendorperweg maar de verwachting lag hier hoger gezien het aanbod van potentiële gebouwen met diverse groenstructuren. De concentraties van foeragerende gewone dwergvleermuizen waren vooral te vinden langs de groenstructuren en de watergangen.

Oudenrijn

In Oudenrijn ligt weinig groen, is er veel lichtvervuiling en zijn er waarschijnlijk weinig gebouwen geschikt als verblijfplaats. Toch is er een zomerverblijfplaats gevonden in een bedrijfspand.

Vleuten

Veel activiteit van vleermuizen in deze wijk, het overgrote deel van deze wijk bestaan uit rijtjeswoningen die erg toegankelijk zijn voor vleermuizen. Tevens is er veel oude beplanting in

de wijk aanwezig waardoor vleermuizen veel foerageermogelijkheden hebben op korte afstand van potentiële verblijfplaatsen. In het zuidelijk gedeelte lijkt rond de Patoor Ohlleen een grote kraamkolonie aanwezig te zijn.

De Meern

In de parken en stukken groen is veelal meer activiteit dan in de wijken zelf. Er is een zomerverblijfplaats gevonden nabij het Kloosterpark.

Vleuterweide

In de recent gebouwde wijk (overgrote deel plangebied) zijn geen verblijfplaatsen gevonden van vleermuizen. Aan de noordkant van de wijk bevindt zich nog een ouder gedeelte met rijtjeswoningen en veel groen. Deze wijk is erg geschikt voor vleermuizen als verblijfplaats. Hier is ook een (kraam)verblijfplaats van gewone dwergvleermuis aangetroffen. Mogelijk dat op een van de erven langs de Zandweg tevens een (grotere) verblijfplaats van gewone dwergvleermuis aanwezig is. Deze is tijdens het onderzoek niet aangetroffen, maar kan echter gemist zijn aangezien vanaf de weg veel kavels niet goed te overzien zijn.

Veldhuizen

Veel dezelfde nieuwbouw, met weinig verwachting voor verblijfplaatsen. Er is een zomerverblijfplaats gevonden (Honswijkpolder) op onverwachte locatie omdat een alerte bewoner zelf contact heeft gezocht met het project.

Haarzuilens

Deze deelwijk kan grof in twee delen ingedeeld worden, Haarzuilens en het buitengebied. In Haarzuilens is de grootste kraamkolonie van Utrecht vastgesteld, met 129 gewone dwergvleermuizen. Daarnaast nog enkele kleinere verblijfplaatsen. Gedurende het seizoen verplaatst de kolonie zich. De groep verplaatst zich regelmatig tussen alle gebouwen. Veel gebouwen hebben dezelfde kenmerken en kunnen dan ook aangemerkt worden als potentiële verblijfplaats, ondanks dat hier nog geen verblijfplaats is vastgesteld.

Rijnenburg

Gelet op het aantal waargenomen dwergvleermuizen dat geschat wordt op 100 tot 200 dieren per avond in de periode mei-juli moeten er meerdere zomer- en kraamverblijfplaatsen binnen de deelwijk aanwezig zijn. Deze zijn echter niet aangetroffen. Het omliggende open agrarische landschap biedt door het ontbreken van opgaand groen en beschutting slechts in beperkte mate geschikt foerageergebied voor dwergvleermuizen. Het is waarschijnlijk dat de lintbebouwing en groenstructuren ook een belangrijke functie hebben als vliegroute aangezien alternatieven in de omgeving ontbreken.